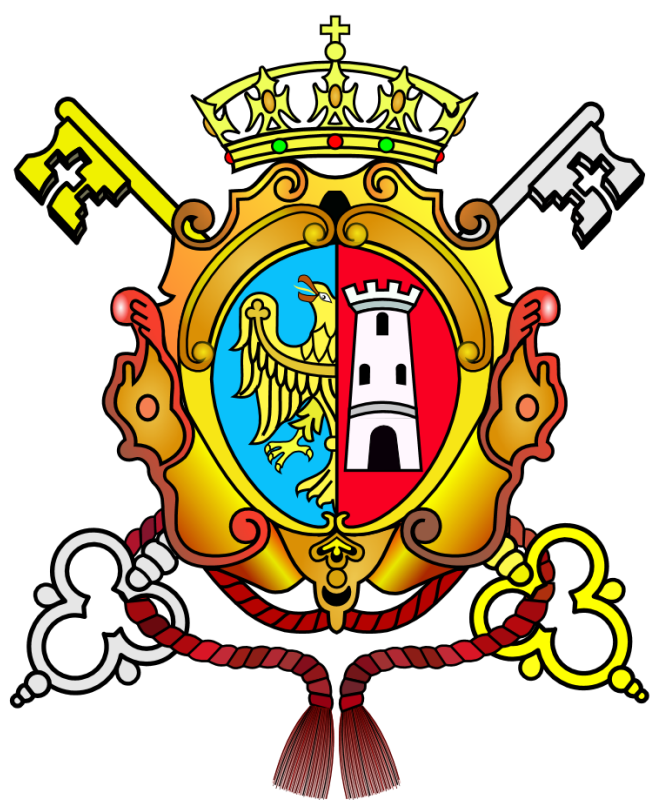

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY WADOWICE NA LATA 2024-2027

OPRACOWANIE:
Marta Danielska, Jakub Danielski
gez2.wroclaw@gmail.com

CZERWIEC 2024

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	10
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	13
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	20
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy ..	20
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Wadowice ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	22
5.2.1. Charakterystyka gminy.....	22
5.2.2. Zarys historii gminy na tle historii regionu	23
5.3. Dziedzictwo materialne Gminy Wadowice – zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	26
5.4. Dziedzictwo niematerialne	40
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	45
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	45
5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	46
5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	47
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	49
5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków.....	51
5.6.2. Obiekty stanowiące własność gminy.....	53
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	54
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	56
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	59
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	60
9.1. Dotacje.....	61
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	63
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	67
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe.....	68
10. Bibliografia.....	70
11. Spis tabel	70
12. Załączniki	71

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Wadowice na lata 2024-2027 (zwany dalej GPOnZ) stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właściciele i posiadacze obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środków unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Wadowice na lata 2016-2019 przyjętego Uchwałą Nr XX/160/2016 Rady Miejskiej w Wadowicach z dnia 27 kwietnia 2016 r. oraz Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Wadowice na lata 2020-2023 przyjętego Uchwałą Nr XVIII/181/2020 Rady Miejskiej w Wadowicach z dnia 22 kwietnia 2020 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie

zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyekspozowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; **ust. 2:** „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),

- f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

- 2) uznanie za pomnik historii;

- 3) utworzenie parku kulturowego;

- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.”

– **Art. 19:** „1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;

2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”

– **Art. 20,** który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchomości wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

3)* inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

**Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).*

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81:** „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89,** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2024 r. poz. 609), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2023 r. poz. 977 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2024 r. poz. 725);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2024 r. poz. 54);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 344 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 571);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2425);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz. 731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. Nr 24 poz. 181);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

• **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez radę Ministrów w dniu 01.12.2023 r.

Dokument ten wyznacza kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opracowany został w Departamencie Ochrony Zabytków MKiDN na użytek generalnego konserwatora zabytków.

Program ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2) Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odplywowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmocnienie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Wadowice wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025, Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”, Program Strategiczny Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego;
- powiatowym: Strategia Rozwoju Powiatu Wadowickiego na lata 2021-2027, Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego na lata 2022-2025.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025 został przyjęty Uchwałą Nr LVI/800/22 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 4 lipca 2022 r.

Program obejmuje obszar województwa małopolskiego w jego administracyjnych granicach i stanowi naturalną kontynuację wcześniejszych dokumentów programowych.

Dokument wyznacza priorytety i kierunki działań, które powinny być odniesieniem dla innych programów i projektów realizowanych przez interesariuszy działających na rzecz dziedzictwa kulturowego regionu, dając impuls do współpracy i budowania regionalnej sieci dla zintegrowanych, spójnych i kompletnych działań na rzecz krajobrazu kulturowego Małopolski.

Motto: MAŁOPOLSKA – WARTO WCIAŻ MOCNIEJ SIĘ ZAKORZENIAĆ.

Wizja 2025 (wąska): Małopolanie dumni z zadbanej przestrzeni kulturowej, którą uważają za wspólne dobro i chcą mądrze pomnażać.

Wizja 2025 (szeroka): Małopolska jest silna świadomością dziedzictwa kulturowego, jego wagi i wartości. Jej mieszkańcy i mieszkańcy są z niego dumni, otaczają je troską, a czerpiąc z niego inspiracje, wzbogacają swoją tożsamość w nowych czasach. Unikatowość regionu i jego wielorakie historyczne konteksty, w tym cenna wielokulturowość, dają Małopolanom silną pozycję i są impulsem przemian – mentalnych, społecznych, gospodarczych, ekonomicznych, technologicznych. Świadomość dziedzictwa kulturowego i dbałość o nie, w tym troska o krajobraz kulturowy Małopolski, są mocnym fundamentem rozwoju regionu.

Misja: Pielęgnowanie i przywracanie wartości cennych elementów krajobrazu kulturowego Małopolski, kreowanie poczucia regionalnej tożsamości, wzmacnianie odpowiedzialności obywatelskiej za kulturową spuściznę pokoleń oraz stworzenie spójnego systemu ochrony i opieki nad dziedzictwem.

Misja Programu realizowana będzie poprzez cel strategiczny: Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan oraz 3 cele operacyjne:

1. Skuteczną ochronę zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu;
2. Efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową;
3. Kompetentną edukację i promocję w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach wyznaczonych celów określono 6 priorytetów oraz 35 kierunków działań (wraz z propozycjami wybranych przedsięwzięć), które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi.

• Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030” została przyjęta uchwałą nr XXXI/422/20 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 17 grudnia 2020 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 (SRWM 2011-2020).

Strategia stanowi przejaw woli samorządowych władz regionalnych do dalszego wzmacniania pozycji samorządu województwa jako koordynatora i animatora działań rozwojowych podejmowanych w przestrzeni regionalnej. Kierunki polityki w nim opisane składają się na interwencję publiczną, która zakłada harmonijny rozwój, zarówno w sferze społecznej, gospodarczej i środowiskowej, całej Małopolski, przy wykorzystaniu potencjałów terytorialnych i likwidacji barier rozwojowych poszczególnych jej obszarów (rozwój terytorialnie zrównoważony).

W Strategii opisano szczegółowo zagadnienie dziedzictwa kulturowego i uczestnictwo w kulturze. Województwo małopolskie jest regionem posiadającym wyjątkowe obiekty dziedzictwa, stanowiące istotną część narodowego i europejskiego dziedzictwa, mocno wpływające na poczucie narodowej tożsamości Polaków. Spośród 15 obiektów z Polski wpisanych na prestiżową Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO, aż 6 miejsc lub zespołów obiektów znajduje się w Małopolsce. Wojewódzka ewidencja zabytków zawiera około 48 000 obiektów, natomiast do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomych wpisanych jest 5 981 zabytków. Zdecydowana większość z nich zlokalizowana jest w Krakowie i jego najbliższej okolicy, a także w południowej części Małopolski. Wśród zabytków nieruchomych wyróżnia się grupa 174 obiektów o znaczeniu regionalnym.

Wyznaczone wyzwania:

- Zachowanie dziedzictwa dla przyszłych pokoleń, szczególnie przeprowadzenie prac adaptacyjnych i modernizacyjnych obiektów zagrożonych (np. drewnianego budownictwa mieszkalnego – interwencja „in situ”, zabytkowych dworów, pałaców i zamków oraz zabytkowych obiektów techniki).
- Kultura żywa – zachowanie aktywności twórców i animatorów oraz utrzymanie popytu na usługi w sektorze kultury.
- Podtrzymanie wizerunku Małopolski jako regionu silnego kulturowo i twórczo wykorzystującego potencjał innowacji oraz kształtującego swą tożsamość i doceniającego swoje korzenie.

– Kultura dla nowego pokolenia – świadomość i wrażliwość ludzi – wzmocnienie edukacji kulturowej poprzez rozszerzenie oferty edukacyjnej, budowanie tożsamości lokalnej i ponadregionalnej, podnoszenie poziomu wiedzy o kulturze, sztuce i twórcach, kształcenie oraz rozwijanie kompetencji kulturowych i kreatywnych.

W Strategii opisano zagadnienie – Turystyka i przemysły czasu wolnego. Małopolska jest regionem posiadającym wyjątkowe w skali kraju i Europy zasoby kulturowe. W oparciu o ten unikatowy potencjał budowana jest atrakcyjna oferta sektora kultury, która pełni niebagatelną rolę w rozwoju turystyki oraz przemysłów czasu wolnego, a tym samym w rozwoju gospodarczym województwa i decyduje o konkurencyjności regionu. Drugim niewątpliwym atutem Małopolski, w oparciu o który rozwija się turystyka jest jej wyjątkowe położenie geograficzne, zróżnicowanie pod względem ukształtowania krajobrazu oraz atrakcyjności walorów przyrodniczo-krajobrazowych.

W oparciu o unikatowe walory kulturowe i przyrodnicze rozwija się w Małopolsce wiele szlaków tematycznych, prezentujących i promujących różne aspekty dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu, zróżnicowanych tematycznie i o różnym stopniu rozwoju i animacji, w tym: 6 szlaków międzynarodowych, 7 szlaków ponadregionalnych, ponad 30 szlaków regionalnych, blisko 100 turystycznych tras miejskich, blisko 10 tys. km wyznaczonych szlaków turystycznych.

Cel główny: Małopolska regionem zrównoważonego rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym

Realizacja głównego celu oparta na działaniach w pięciu obszarach, dla których wyznaczono cel strategiczny wraz z kierunkami działań. Dla ochrony dziedzictwa kulturowego opracowano następujące kierunki działań:

Obszar – MAŁOPOLANIE

Główne kierunki działań:

4.1. Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego:

- Ochrona i opieka nad zabytkami nieruchomymi i ruchomymi.
- Działania na rzecz nadawania obiektom zabytkowym nowych funkcji użytkowych, m.in. związanych z działalnością kulturalną, edukacyjną oraz turystyczną.
- Dokumentowanie, zachowywanie i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym wprowadzenie otwartej licencji dla wzorów etnograficznych w oparciu o formy i motywy ludowe.
- Wspieranie twórców ludowych, rzemiosła oraz produktów tradycyjnych i regionalnych.
- Zapewnienie ochrony i właściwego wykorzystania obiektów zaliczanych do dóbr kultury współczesnej.

4.2. Zmiana jakości usług i dostosowanie oferty kultury do zmieniających się potrzeb odbiorców:

- Poprawa jakości istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury kultury, a także adaptacja obiektów na cele kulturalne.
- Tworzenie wspólnej oferty kulturalnej w ramach współpracy pomiędzy podmiotami kultury (sieciowanie).
- Poprawa otwartości instytucji kultury na różne potrzeby osób, w tym rodzin z dziećmi, osób z niepełnosprawnościami, seniorów.
- Zwiększanie różnorodności oferty instytucji kultury i wprowadzanie propozycji interdyscyplinarnych, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych, w celu podnoszenia dostępności i atrakcyjności oferty.
- Wspieranie aktywności twórców i animatorów kultury w łączności z odbiorcami.
- Wsparcie rozwoju kadr kultury, w tym animatorów kultury, menadżerów kultury i osób zajmujących się działalnością naukowo-badawczą w instytucjach kultury.
- Wzmocnienie kooperacji podmiotów działających w obszarze kultury z podmiotami przemysłów kreatywnych.
- Optymalizacja mechanizmów zarządzania podmiotami działającymi w obszarze kultury i dziedzictwa.

4.3. Wzmocnienie edukacji kulturalnej:

- Rozwijanie programów edukacji kulturalnej, ukierunkowanych na zróżnicowane grupy odbiorców, wspierających kształtowanie potrzeb i postaw oraz umożliwiających świadome i aktywne uczestnictwo w kulturze.
- Stymulowanie współpracy podmiotów sektora edukacji i kultury dla realizacji programów i propozycji kulturalnych rozwijających umiejętności uniwersalne, w szczególności kompetencje kreatywne dzieci i młodzieży.
- Wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych.
- Stymulowanie międzypokoleniowej wymiany wartości kulturowych poprzez różnorodne inicjatywy społeczne.

4.4. Zachowanie i budowa tożsamości mieszkańców w oparciu o potencjał innowacyjny i tradycję:

- Kreowanie i organizowanie wydarzeń kulturalnych służących pielęgnowaniu polskości oraz rozwojowi i kształtowaniu świadomości narodowej i regionalnej mieszkańców.
- Koordynacja i wsparcie marketingowe wydarzeń kulturalnych inicjowanych przez społeczności i instytucje lokalne.
- Ożywianie potencjałów drzemiących w społecznościach lokalnych, w tym na terenach peryferyjnych, np. górskich, poprzez inicjatywy kulturalne, m.in. organizowanie muzeów domowych i ekomuzeów.

Obszar – GOSPODARKA

Główne kierunki działań:

3.1. Turystyka miejska i kulturowa:

- Tworzenie kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie.
- Rozszerzenie oferty turystycznej o usługi towarzyszące.
- Poprawa jakości ofertowanych usług turystycznych (społeczna certyfikacja i znak jakości).
- Wzmocnienie istniejących produktów oraz potencjału oferty pielgrzymkowej.
- Wsparcie i promocja rozwiązań przyjaznych dla środowiska.

3.2. Sport i rekreacja:

- Rozwój infrastruktury sportowej i turystycznej, w tym na potrzeby turystyki rowerowej, górskiej i wodnej.
- Wsparcie infrastruktury towarzyszącej na szlakach rowerowych i górskich oraz trasach turystycznych.
- Ujednoczenie zasad tworzenia i udostępniania szlaków rowerowych i turystycznych.
- Stworzenie oferty specjalistycznej, opartej o turystykę aktywną oraz rozwój zainteresowań i umiejętności.
- Wsparcie i rozwój miejsc aktywnego spędzania czasu (np. parki, kąpieliska, siłownie na wolnym powietrzu, skateparki, tory pumptrackowe, tężnie, punkty widokowe i biwakowe, miejsca obsługi turystów).

3.3. Turystyka biznesowa:

- Utworzenie instytucji zajmującej się pozyskiwaniem i obsługą kongresów oraz inwestycji turystycznych.
- Zaproponowanie nowoczesnej oferty turystyki biznesowej.
- Wzmocnienie wizerunku Małopolski jako destynacji przemysłu spotkań.
- Organizacja wydarzeń sportowych, kulturalnych i biznesowych najwyższej rangi.

3.4. Turystyka zdrowotna:

- Podniesienie jakości usług w małopolskich uzdrowiskach.
- Rozwój kompleksowej oferty sprzedażowej w oparciu o zabiegi uzdrowiskowe, spa i wellness.
- Rozwój oferty turystycznej w oparciu o występujące złoża wód geotermalnych i mineralnych.
- Rozbudowa oferty typu slow tourism, eko i agroturystyki.

3.5. Zintegrowany system współpracy, promocji, informacji i zarządzania w turystyce:

- Zainicjowanie forum środowisk turystycznych.
- Promocja „dobrych praktyk” w turystyce.
- Promocja partnerstwa publiczno-prywatnego w turystyce.
- Tworzenie warunków dla współpracy i wymiany doświadczeń przez przedsiębiorców.
- Stworzenie otoczenia prawnego, organizacyjnego i finansowego dla funkcjonowania Regionalnych i Lokalnych Organizacji Turystycznych w województwie.
- Wspieranie rozwoju kadr dla turystyki.
- Intensyfikacja cyfryzacji oferty turystycznej.
- Wprowadzanie nowych funkcji i rozwój systemu informacji turystycznej.

Obszar – ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE ROZWOJEM WOJEWÓDZTWA (Promocja
Małopolski)

Główne kierunki działań:

- 3.1. Integrowanie i zapewnienie spójności działań promocyjnych prowadzonych w regionie.
- 3.2. Inicjowanie, koordynacja i wspieranie strategicznych projektów promocyjnych w regionie.
- 3.3. Utrwalanie więzi społecznych i rozwój działań partycypacyjnych, z włączeniem społeczności lokalnych, na rzecz zachowania dobrego imienia Małopolski i Polski w świecie.
- 3.4. Wzmocnienie tożsamości Małopolski w powiązaniu z ożywieniem edukacji kulturowej, jako reakcja na zgłaszane inicjatywy lokalne.
- 3.5. Budowanie marki Małopolski łączącej tradycje i innowacje, z uwzględnieniem aktualnych trendów w marketingu.

3.6. Monitoring i okresowe badania marki regionu w kontekście efektywności prowadzonych działań.

Obszar ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY TERYTORIALNIE (Rozwój obszarów wiejskich)

Główne kierunki działań:

- 3.1. Rozwój obszarów wiejskich w oparciu o endogeniczne potencjały:
 - Wzmacnianie integracji społeczności wiejskich.
 - Dbanie o lokalne tradycje.
 - Podtrzymywanie tożsamości kulturowej.
 - Ożywianie potencjałów drzemiących w społecznościach lokalnych poprzez inicjatywy kulturalne, w szczególności na terenach peryferyjnych.
 - Promocja produktów regionalnych.
 - Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego na obszarach wiejskich.
- 3.3. Wzmacnianie współpracy ponadlokalnej, w tym działalności NGO i Lokalnych Grup Działania na obszarach wiejskich.
- 3.5. Rozwój obszarów górskich w oparciu o endogeniczne potencjały:
 - Rozwój infrastruktury, kultury i turystyki na obszarach górskich.
- 3.6. Rozwój infrastruktury społecznej, turystycznej i rekreacyjnej w miejscowościach uzdrowiskowych, w tym wzmacnianie procesów rewitalizacji tych ośrodków.
- 3.7. Wzmacnianie procesów integracji obszarów przygranicznych.

• Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego został przyjęty Uchwałą Nr XLVII/732/18 przez Zarząd Województwa Małopolskiego dnia 26 marca 2018 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego jest podstawowym instrumentem regionalnej polityki przestrzennej, której kształtowanie i prowadzenie należy do zadań samorządu województwa. Podstawowym zadaniem planu jest określenie celów, zasad oraz kierunków gospodarowania przestrzenią województwa, stanowiące rozwinięcie długofalowej polityki regionalnej.

W tomie pierwszym (Uwarunkowania rozwoju przestrzennego), w podrozdziale Uwarunkowania kulturowe, zostały wskazane elementy, które miały wpływ na bogate dziedzictwo kulturowe tego regionu. Składają się na nie zarówno zabytki architektury, budownictwa, sztuki, archeologii (sfera materialna), ale także tradycje oraz zwyczaje (sfera niematerialna). Teren województwa małopolskiego jest bogaty w obiekty i zespoły zabytkowe. Zachowały się tu liczne przykłady architektury sakralnej, obiekty rezydencjonalne, obronne, mieszkalne, użyteczności publicznej, zabytki techniki, etnograficzne oraz układy przestrzenne miast, wsi i uzdrowisk.

Zgodnie z założeniami Planu, dziedzictwo kulturowe stanowić ma trwały element krajobrazu województwa małopolskiego. Wśród tematycznych celów wymienić można między innymi:

- ochronę i rewaloryzację zasobów dziedzictwa kulturowego dla podniesienia poziomu wiedzy, świadomości historycznej oraz edukacji społeczeństwa, a także możliwości ich wykorzystania;
- wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla ochrony tożsamości regionalnej oraz promocji województwa i jego rozwoju gospodarczego;
- kształtowanie harmonijnego krajobrazu poprzez prawidłowe kształtowanie struktur przestrzennych od skali urbanistycznej po rozwiązania architektoniczne.

• Strategia Rozwoju Powiatu Wadowickiego na lata 2021-2027

Strategia Rozwoju Powiatu Wadowickiego na lata 2015-2020 została przyjęta Uchwałą Nr XXII/220/20 Rady Powiatu w Wadowicach z dnia 29 grudnia 2020 r.

Strategia jest podstawowym dokumentem dla samorządu powiatu. Określa ona obszary, cele oraz kierunki interwencji polityki rozwoju, wskazuje również obszary problemowe wymagające poprawy.

W dokumencie wyodrębniono cztery obszary interwencji najistotniejsze dla dalszego rozwoju Powiatu Wadowickiego, na których wypracowano cele strategiczne i operacyjne. Poniżej wskazano te, które powiązane są z dziedzictwem kulturowym:

Cel operacyjny – Rozwój kultury i dziedzictwa lokalnego.

Działania:

- Rozwój bazy materialnej oraz infrastruktury kultury (instytucji kultury, bibliotek, muzeów, świetlic itp.);
- Wzmocnienie poczucia tożsamości regionalnej mieszkańców (zachowanie, dokumentowanie, udostępnianie materiałów, danych, artefaktów);
- Podnoszenie kwalifikacji kadr kultury;
- Współpraca podmiotów działających w sferze kultury i dziedzictwa.

W Strategii wskazano, że na obszarze powiatu znajdują się liczne atrakcje dziedzictwa kulturowego (w tym obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO), przyrodniczego, jak również o charakterze religijnym oraz parki rozrywki i różnorodne atrakcje turystyczne. Stolica powiatu – Wadowice – rozpoznawalna jest na całym świecie, jako miejsce związane z papieżem Janem Pawłem II a znajdujące się w mieście Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II wpływa na zwiększenie lokalnego ruchu turystycznego. Ponadto obszar dysponuje gęstą siecią szlaków pieszych i bazą turystyczną a na jego terenie znajdują się liczne zabytki architektury świeckiej i sakralnej.

Dodatkowo w analizie SWOT wśród mocnych stron wymieniono Wadowice jako jedną z najbardziej atrakcyjnych lokalizacji Małopolski.

• Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego na lata 2022-2025

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego na lata 2022-2025 został przyjęty Uchwałą Nr XXXII/307/21 Rady Powiatu w Wadowicach z dnia 30 grudnia 2021 r. Program ten stanowi aktualizację Programu obowiązującego w latach 2012-2016 oraz w latach 2017-2019.

Program jest zbiorem wytycznych określających współpracę między samorządem powiatowym, samorządami gminnymi, właścicielami zabytków oraz Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Cele i zadania określone w programie mają służyć nie tylko zachowaniu dziedzictwa kulturowego powiatu wadowickiego, ale także szeroko pojętej współpracy dla poprawy jego stanu i zachowania dla przyszłych pokoleń.

Wyznaczone zadania Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego:

- Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych położonych na terenie powiatu wadowickiego.
- Współpraca z samorządami gminnymi w zakresie tworzenia i aktualizowania gminnych ewidencji zabytków.
- Kontrola ogólnego stanu zachowania zabytków oraz ich zabezpieczenia przeciwpożarowego i przed włamaniem.
- Uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego gmin obiektów zabytkowych i obszarów o wysokich walorach przyrodniczych.
- Promocja zabytków i historii miejscowości położonych na terenie powiatu.
- Wspieranie organizacji szkolnych konkursów wiedzy o dziedzictwie kulturowym i zasobach przyrodniczych powiatu.
- Gromadzenie i upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania środków finansowanych na realizację ochrony zabytków.
- Wspieranie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, obsługą ruchu turystycznego, agroturystyki i ekoturystyki.
- Powoływanie społecznych opiekunów zabytków.
- Inicjowanie działań w celu ochrony obiektów dokumentujących tradycyjną zabudowę wiejską (architektura drewniana).
- Wspieranie inicjatyw służących dokumentowaniu obiektów zabytkowych z terenu powiatu (fotografie, rysunki, opisy, zbieranie informacji historycznych i legend).
- Rozwijanie zainteresowań tożsamością regionalną, historią, osobami, dziedzictwem kulturowym regionu poprzez m.in. organizację wystaw, konkursów, szkoleń tematycznie związanych z popularyzacją wiedzy o zabytkach i tradycji regionu.
- Umieszczanie na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru znaków informujących o tym, że dany zabytek podlega ochronie.
- Wyznaczanie nowych szlaków tematycznych i kulturowo-turystycznych w powiecie i włączanie ich w sieć istniejących o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym.
- Wspieranie wydawnictw obejmujących zagadnienia związane z historią miejscowości leżących na terenie powiatu, promocja dziedzictwa kulturowego i walorów przyrodniczych powiatu (wydawnictwa albumowe, foldery tematyczne, inne formy popularyzacji).
- Rozwój agroturystyki w oparciu o posiadane walory kulturowe i przyrodnicze.
- Utrwalanie tradycji lokalnych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego:

• Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych gminy Wadowice został opracowany w 2005 r. Jest na bieżąco aktualizowany – ostatnia aktualizacja 10 kwietnia 2019 r.

Plan został wykonany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wadowice

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wadowice zostało przyjęte Uchwałą Nr L/460/2022 Rady Miejskiej w Wadowicach z dnia 22 czerwca 2022 r. (tekst jednolity)

Studium jest narzędziem kształtowania polityki przestrzennej samorządu. Głównym zadaniem Studium jest określenie polityki przestrzennej gminy, wpisanej w politykę przestrzenną państwa oraz ogólnych kierunków i zasad zagospodarowania przestrzennego gminy. Studium ma także za zadanie sformułowanie lokalnych uwarunkowań, celów i programów rozwoju, tym samym jest dokumentem wytyczającym ogólną politykę przestrzenną gminy i jednocześnie posiada charakter wytycznych do sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) Na dziedzictwo kulturowe gminy składają się wartości materialne, takie jak układy osadnicze i obiekty zabytkowe oraz wartości niematerialne, takie jak historia, zwyczaje i obrzędy, źródła nazewnictwa, znane postacie, itp.
- 2) Na terenie gminy Wadowice występują obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków, dla których obowiązują przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- 3) Na terenie gminy Wadowice występują obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, dla których w studium należy wskazać wytyczne określania zasad ich ochrony w planach miejscowych.
- 4) Na terenie gminy występują stanowiska archeologiczne, dla których obowiązują przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ochrona obiektów dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. Wskazuje się obiekty wpisane do rejestru zabytków wraz ze strefami ochrony oraz obszary wpisane do rejestru zabytków.
2. Dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków, ich stref ochrony oraz dla obszarów wpisanych do rejestru zabytków obowiązują ustalenia zgodne z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
3. Wyznacza się obiekty zabytkowe, ujęte w gminnej ewidencji zabytków, wskazane do ochrony zapisami planów miejscowych.
4. Dla obiektów zabytkowych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wskazuje się działania mające na celu:
 - 1) ochronę, konserwację oraz zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym;
 - 2) utrzymanie:
 - a) historycznej kompozycji elewacji;
 - b) zachowanego detalu architektonicznego i sztukatorskiego na elewacjach, dachach oraz elementach dachów, takich jak lukarny, kominy, attyki o ile zachowany jest zgodny z pierwotnym historycznym;
 - 3) zachowanie ekspozycji obiektów zabytkowych od strony przestrzeni publicznych;

4) zakaz:

a) zmiany wyglądu zewnętrznego w sposób niezgodny ze stylem obiektu,
b) lokalizowania od strony przestrzeni publicznych elementów dekomponujących elewacje, takich jak: instalacje, klimatyzatory, przewody dymowe i wentylacyjne, skrzynki gazowe oraz złącza kablowe elektroenergetyczne, z dopuszczeniem wbudowanych.

5. Wskazuje się strefy ochrony stanowisk archeologicznych, oznaczone symbolem „W”.

6. W zasięgu stref „W” obowiązują przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

7. Utrzymuje się strefy ochrony konserwatorskiej wyznaczone w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, dla których ustala się zachowanie zasięgów i ustaleń zgodnie z zapisami obowiązujących planów miejscowych.

Ochrona dóbr kultury współczesnej: Wskazuje się kościół pw. św. Piotra Apostoła wraz z otoczeniem jako dobro kultury współczesnej, ze względu na znaczenie kulturowe – wzniesienie jako wotum wdzięczności za powołanie Karola Wojtyły na Stolicę Apostolską i za jego ocalenie po zamachu w 1981 r.

• **Strategia Rozwoju Gminy Wadowice na lata 2021-2027**

Strategia Rozwoju Gminy Wadowice na lata 2021-2027 została przyjęta Uchwałą Nr XXXVIII/336/2021 Rady Miejskiej w Wadowicach z dnia 29 września 2021 r.

Strategia jest dokumentem strategicznym, który poprzez realizację wskazanych celów pozwoli zapewnić dynamiczny rozwój całej gminy.

Strategia składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwszą z nich jest część diagnostyczna, oparta na analizie danych zastanych, która pozwoliła na przedstawienie sytuacji w gminie oraz mocnych i słabych stron Wadowic. Drugi, kluczowy element stanowi część planistyczna, która identyfikuje kluczowe cele, kierunki i plany na poziomie strategicznym i operacyjnym.

Poniżej wskazano kierunki działania wraz z zadaniami, które powiązane są z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działania 1. Wzmacniamy atrakcyjność inwestycyjną oraz lokalny rynek pracy.

Zadania:

- Aktywne planowanie przestrzenne uwzględniające rozwój gospodarczy (tworzenie i aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego)
- Podjęcie działań na rzecz ożywienia gospodarczego centrum Wadowic i wykorzystania tradycyjnego handlowo-usługowego układu urbanistycznego miasta.

Kierunek działania 2. Dywersyfikujemy lokalną gospodarkę turystyczną, wykorzystując posiadane potencjały.

Zadania:

- Aktywny marketing i promocja turystyczna Gminy Wadowice.
- Wypromowanie marki Wadowic jako destynacji turystycznej oraz silnego ośrodka gospodarczego.
- Wykorzystanie zasobów naturalnych i budowa potencjału dla rozwijania turystyki weekendowej o pobytowym charakterze.
- Rozwijanie infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej (m.in. toalety publiczne, miejsca odpoczynku dla grup turystycznych, mała architektura, znakowane szlaki i ścieżki).
- Odświeżenie formuły turystyki związanej z św. Janem Pawłem II, dostosowanie jej do nowych okoliczności i potrzeb potencjalnych turystów.
- Wykorzystanie dziedzictwa św. Jana Pawła II i związanej z nim turystyki religijnej i pielgrzymkowej.
- Zbudowanie odrębnej strategii rozwoju turystyki w Gminie Wadowice.
- Rozwinięcie idei i produktu Szlaku Galicyjskiego w Wadowicach.
- Tworzenie nowych i rozwijanie istniejących produktów turystycznych.
- Wdrożenie pakietów turystycznych zbiorczo komercjalizujących dostępne produkty turystyczne w Wadowicach i okolicznych miejscowościach.
- Rozwijanie infrastruktury rowerowej i stworzenie spójnego systemu (sieci tras i szlaków rowerowych).
- Zagospodarowanie obszarów atrakcyjnych turystycznie m.in. Jaroszowicka Góra (kładka, wieża).

- Animowanie oferty rekreacyjnej wykorzystującej zasoby naturalne (kajaki, rowery).

Kierunek działania 5. Rozwijamy infrastrukturę techniczną i społeczną.

Zadania:

- Poprawa bazy świetlic wiejskich, domów ludowych i zaplecza socjalno-bytowego dla społeczności lokalnych na terenach wiejskich.
- Budowa, rozbudowa, modernizacja i remont infrastruktury kultury.
- Budowa, rozbudowa, modernizacja i remont infrastruktury społecznej oraz pomocy społecznej.
- Rozwijanie infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej.

Kierunek działania 7. Aktywizujemy społeczność lokalną, oferujemy atrakcyjne spędzanie czasu wolnego.

Zadania:

- Wspieranie działalności kulturalnej organizacji pozarządowych na terenie gminy m.in. takich jak OSP czy KGW.
- Tworzenie i rozwijanie przestrzeni dla działalności artystycznej i kulturalnej.
- Wspieranie działań na rzecz dziedzictwa kulturowego, uczestnictwa w kulturze i kultywowanie tradycji.
- Stworzenie markowej imprezy kulturalnej, która będzie cyklicznie organizowana i zostanie na trwałe wpisana w kalendarz imprez.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Wadowice ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Wadowice jest to gmina miejsko-wiejska usytuowana w zach. części województwa małopolskiego, w środkowej części powiatu wadowickiego. Gmina graniczy:

- od zach. z gminą Andrychów,
- od półn.-zach. z gminą Wieprz,
- od półn. z gminami Brzeźnica i Tomice;
- od wsch. z gminą Kalwaria Zebrzydowska;
- od półd. z gminą Mucharz, Stryszów i powiatem Suskim.

Gmina obejmuje miasto Wadowice oraz 16 sołectw we wsiach: Babica, Barwałd Dolny, Chocznia, Gorzeń Dolny, Gorzeń Górny, Jaroszowice, Kaczyna, Klecza Dolna, Klecza Górna, Ponikiew, Ponikiew-Chobot, Roków, Stanisław Górny, Wysoka, Zawadka. We wsi Jaroszowice znajdują się dwa sołectwa: Jaroszowice i Jaroszowice Zbywaczówka.

Gmina Wadowice powiązana jest komunikacyjnie z układem wojewódzkim i krajowym komunikacją kołową oraz kolejową. Przez teren gminy przebiegają drogi krajowe nr 52 i nr 28.

Zgodnie z podziałem Polski na jednostki fizyczno-geograficzne wg Kondrackiego półn.-wsch. część Gminy Wadowice leży na obszarze makroregionu Pogórze Zachodniobeskidzkie, w mezoregionie Pogórze

Wielickie. Płd.-zach. obszar gminy leży w makroregionie Beskidy Zachodnie, w mezoregionie Beskidu Małego. Miasto Wadowice położone jest w zachodniej części Pogórza Wielickiego, w kotlinie pomiędzy wzniesieniami Pogórza i pasmami Beskidu Małego. Gmina Wadowice w całości położona jest w prawostronnym dorzeczu Wisły. Głównym ciekim jest rzeka Skawa, która na terenie gminy ma przebieg południkowy.

Na terenie Gminy Wadowice występują różne formy ochrony przyrody:

- Park Krajobrazowy Beskidu Małego wraz z otuliną – utworzony w 1998 r. obejmuje swoim zasięgiem płd. część gminy,
- Obszar Natura 2000 – Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków „Dolina Dolnej Skawy” (PLB120005) – zlokalizowany w dolinie rzeki Skawy w północnej części gminy,
- pomnik przyrody nieożywionej – skałka fliszowa w Ponikwi, wznosząca się na szczycie góry Żar w Beskidzkie Małym (671 m n.p.m). Ma ona kształt baszty wysokiej na około 9 m i podstawę o długości 40 m,
- pomniki przyrody ożywionej – 13 drzew.

5.2.2. Zarys historii gminy na tle historii regionu

Gmina Wadowice jest wspólnotą samorządową mieszkańców jednego z najdawniej zamieszkałych przez człowieka zakątków dzisiejszej Małopolski. Początki osadnictwa w okolicy Wadowic sięgają czasów prehistorycznych. Reliktem dawnego osadnictwa jest m.in. grodzisko w Gorzeniu Górnym, ślady innej osady odkryto niedawno w dolinie Skawy, natomiast w okresie nowożytnym na styku czterech krain geograficznych: Beskidu Małego, Beskidu Makowskiego, Pogórza Śląskiego i Wielickiego powstała gęsta sieć osadnicza, której miejscowości mają wielusetletnią tradycję i znaczący dorobek społeczny i cywilizacyjny.

Najstarszą wsią gminy Wadowice jest położony po prawej stronie rzeki Skawy, Roków, jedna z najdawniejszych miejscowości ziemi wadowickiej. Już w 1254 r. istniała tutaj osada i karczma, a Bolesław Wstydlivy immunitetem wydanym w Korczynie potwierdził ich własność na rzecz norbertank z krakowskiego Zwierzyńca, które władały Rokowem do pocz. XVII w.

Wzmianki o Babicy pochodzą z XV w. i świadczą, że wieś była ówczesną własnością rycerską. Jedną z hipotez historycznych głosi, że już w XII w. tę część obszaru ówczesnego Rokowa podarował norbertankom książę Jaksa Gryfitę z Miechowa – właściciela wsi Babica, którą podarował norbertankom, i stąd badacze wywodzą nazwę Babicy, lub według niektórych opracowań Babic. W kolejnych stuleciach wieś stanowiła własność rodzin szlacheckich i ziemiańskich.

Także siedmiowiekową historią może poszczycić się Wysoka, która powstała najprawdopodobniej w XIII w. W połowie następnego stulecia, w 1353 r. erygowano tu samodzielną parafię, dwa lata później wzniesiono pierwszy kościół, zamieniony na zbór kalwiński w latach reformacji, która odcisnęła swój ślad także na dziejach ziemi wadowickiej. Niestety po tamtej świątyni i wydarzeniach odległej przeszłości nie ma we wsi żadnych śladów, obecny kościół pochodzi z początków XX w.

Niewiele młodsza jest Klecza, bowiem pierwsza wzmianka o tej miejscowości pochodzi z 1304 r. i już w XIV w. znany był podział tej miejscowości na Dolną i Górną. Początków XIV w. sięga historia Jaroszowic, wsi lokowanej w dolinie Skawy w 1317 r. przez księcia Władysława I Oświęcimskiego. W 1440 r. Jaroszowice nabyte od książąt oświęcimskich przez Władysława Warneńczyka włączone zostały do starostwa barwałdzkiego.

Stanisław Górny, nazywany także Szlacheckim, powstał jako wieś śląska w 1 poł. XIV w. W 1448 r. stał się własnością radwanitów, a dokładnie Mikołaja z Benczyna, herbu Radwan. W następnych wiekach przechodził w ręce innych właścicieli wsi tzw. korytarza radwanickiego, by ostatecznie stać się w XIX w. własnością Brandysów.

Pierwsza wzmianka o Choczni pochodzi z 1355 i dotyczy dziesięciny papieskiej uiszczanej przez proboszcza miejscowej parafii. Chocznia należała wówczas do księstwa oświęcimskiego, będącego lennem królestwa Czech. W 1440 r. Chocznia została kupiona przez poddanego polskiego Mikołaja Serafina, który

w 1444 r. zobowiązał się do podporządkowania jej zamkowi w Barwałdzie. W 1462 r. na mocy układu pomiędzy królem polskim Kazimierzem Jagiellończykiem, a królem czeskim Jerzym z Podiebradu, zamek barwałdzki, wraz z między innymi Chocznią znalazł się ostatecznie pod zwierzchnictwem polskim. Odtąd do czasu rozbiorów Chocznia była dobrem królewskim należącym do starostwa barwałdzkiego, w przeciwieństwie do sąsiednich miejscowości przynależących najpierw do księstwa, a potem starostwa zatorskiego. Od końca XV w. do Choczni napływała nowa fala osadników, osiedlanych na prawie wołoskim w systemie zarębkowym, poza terenem dotychczasowej wsi (w Nowej Choczni lub Chocynie). Po pierwszym rozbiorze Polski w 1772 r. Chocznia znalazła się pod panowaniem Austrii. W 1776 r. rząd austriacki sprzedał starostwo barwałdzkie wraz z Chocznią Franciszkowi Ksaweremu Branickiemu za 40.000 złotych reńskich. Tym samym Chocznia stała się dziedzicznym dobrem szlacheckim. W 1781 r. Branicki odsprzedał Chocznię Janowi Biberstein Starowieyskiemu.

Z 1 poł. XIV w. pochodzą pierwsze wzmianki o Barwałdzie, dzielącym się wtedy na Wyżny (lub Ziemiański) i Niżny, z którego wykształciły się dwie odrębne wsie, Barwałd Średni i Barwałd Dolny. Ta ostatnia wieś stanowiła od początku swego istnienia własność księżęcą przynależną do zamku wznoszącego się niegdyś na Włodkowej (zachodni szczyt góry Żar) nad Barwałdem, a następnie do tzw. starostwa barwałdzkiego. W 1564 r. wraz z całym księstwem oświęcimskim i zatorskim leżał w granicach Korony Królestwa Polskiego, w województwie krakowskim w powiecie śląskim. Po unii lubelskiej w 1569 r. księstwo Oświęcimia i Zatora stało się częścią Rzeczypospolitej Obojga Narodów w granicach której pozostawało do I rozbioru Polski w 1772 r. Po I rozbiorze zakupiony został wraz ze starostwem przez Ksawerego Branickiego, odkupiony od niego przez Jana Starowieyskiego herbu Biberstein, następnie należał do Moszczyńskich. Po rozbiorach Polski miejscowość znalazła się w zaborze austriackim i leżała w granicach Austrii, wchodząc w skład Królestwa Galicji i Lodomerii. Materialnym świadectwem wielusetletniej historii wsi jest pochodzący z poł. XVIII w. kościół pod wezwaniem św. Erazma, którego wieża jest pozostałością poprzedniej świątyni wzniesionej w XVI w. po erygowaniu tutaj w 1515 r. na prośbę Komorowskich samodzielnej parafii.

Dzieje Zawadki także sięgają XIV w., niewielkiej wsi powstałej w dolinie Konówki u stóp Beskidu Małego, w czasie kolonizacji ziemi wadowickiej przez Żegotę z Benkowic, następnie przechodzącej w drodze zakupu w ręce kolejnych właścicieli ziemskich, a później także częściowo chłopskie. W 1522 r. została wydzierzawiona przez Mikołaja Brandysa mieszczaninowi z Krakowa Gaspare Castiglione.

Z przełomu XIV i XV w., z 1390 i 1419 r. pochodzą pierwsze wzmianki o Gorzeniu, dzielącym, się na Dolny, Górny, a dawniej także Średni. Tę niewielką wioskę rozślawił w pierwszej połowie ubiegłego stulecia mieszkający w niej pisarz, poeta i mecenas kultury – Emil Zegadłowicz. Do Gorzenia Górnego przyjeżdżało w latach dwudziestych i trzydziestych wielu artystów, publicystów i uczestników życia publicznego ówczesnej Rzeczypospolitej, aby w starym gorzeńskim dworze, tzw. Murowańcu, będącym od końca XIX w. miejscem zamieszkania rodziny Zegadłowiczów, dyskutować, tworzyć i wypoczywać. Tutaj powstała także znana ogólnopolska grupa artystyczna „Czartak” a świadectwa tej kulturalnej i społecznej aktywności Emila Zegadłowicza było mieszczące się w dworze muzeum biograficzne jego imienia. Cała kolekcja muzealna znajduje się obecnie na wystawie w Muzeum Miejskim Suchej Beskidzkiej z siedzibą w zamku suskim.

Kaczyna i Ponikiew wywodzą się z osad pasterskich istniejących w podgórskich dolinach, wzmiankowanych po raz pierwszy w dokumentach z 2 poł. XVI w. i najprawdopodobniej traktowanych jako jedna wieś Ponikiew z przysiółkami Chobot i Kaczyna. W późniejszych latach położona w dolinie u źródeł potoku Choczenka pod Bliźniakami Kaczyna wyodrębniła się w samodzielną wieś. Równie atrakcyjnie położona po drugiej stronie pasma Iłowca, Łysej Góry i Bliźniaków Ponikiew (wraz z Chobotem) ciągnąca się aż pod zbocza Gronia Jana Pawła II i Leskowca.

Opisane wyżej miejscowości od kilkuset lat ciążyły ku położonym w widłach rzeki Skawy i potoku Choczenka Wadowicom, najbliższej osadzie o charakterze miejskim oraz targowym stanowiącej naturalne centrum tej okolicy. Wraz z rozwojem cywilizacyjnym i wzrostem znaczenia miasta wszystkie wymienione wsie od pocz. XIX w. należały do cyrkułu i powiatu wadowickiego, a w latach późniejszych, po wykrystalizowaniu się nowoczesnego podziału administracyjnego w większości do wadowickiej gminy zbiorowej, która obejmowała niegdyś także większą część obecnej gminy Tomice.

Dzieje Wadowic sięgają XIII w. Pierwsza pisana wzmianka o mieście pochodzi z 1327 r. (pierwszy zapis w źródłach kościelnych jest o dwa lata starszy – z 1325 r.). W 1430 r. Wadowice otrzymały udokumentowane prawa miejskie. Jako miasto związane z Księstwem Oświęcimskim a później Zatorskim, wraz z nimi wcielone zostały do Korony Polskiej w 1564 r. i od tej chwili nosiły nazwę Królewskie Wolne Miasto Wadowice. Mimo, że miasto nękane było wieloma charakterystycznymi dla staropolskiej historii problemami i trudnościami (wojny, epidemie, pożary), z każdej z tych klęsk podnosiło się dzięki zapobiegliwości monarchów Rzeczypospolitej, nadających Wadowicom i ich mieszkańcom kolejne przywileje, ale przede wszystkim dzięki pracowitości i inicjatywie społecznej swoich obywateli. W XVII w. rozslawił Wadowice wywodzący się stąd teolog i filozof Marcin Wadowita (Marcin Kępa vel Kępka z Wadowic), profesor i dziekan Akademii Krakowskiej, który m.in. ufundował w mieście szpital dla ubogich i wspierał wadowicką szkołę parafialną, jedną z pierwszych na zachodnich ziemiach Małopolski.

Znaczący rozwój miasta nastąpił z pocz. XIX w., gdy wybudowano drogę łączącą Wiedeń ze stolicą ówczesnej Galicji, Lwowem (tzw. trakt cesarski) i Wadowice znalazły się na tym ważnym szlaku komunikacyjnym. Zlokalizowano tu siedzibę cyrkułu, czyli obwodu (dużej jednostki administracyjnej), a później powiatu. W tym czasie nastąpił intensywny rozwój administracji i szkolnictwa. W mieście wzniesiono koszary wojskowe, sąd, szpital i liczne urzędy, znacznie rozwinęło się także szkolnictwo. Rozwój cywilizacyjny miasta i zwiększenie liczebności jego mieszkańców wpłynęły na wzrost świadomości społecznej i narodowej wadowiczian. Efektem było powstanie i intensywna działalność wielu organizacji społecznych, kulturalnych i patriotycznych. Ich szczególnie rozkwit przypadł na okres po 1866 r., czyli czasy tzw. autonomii galicyjskiej, pozwalającej na rozwój społecznej aktywności i umożliwiającej odradzanie i umacnianie polskich dążeń niepodległościowych.

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r. Wadowice nadal pozostały miastem powiatowym i były prężnym ośrodkiem oświatowym i kulturalnym. Od pierwszych chwil niepodległości stacjonował tu 12. Pułk Piechoty Ziemi Wadowickiej, wsławiony walkami z bolszewikami o niepodległość w latach 1919-1920, upamiętniony wzniesionym w 1928 r. przed koszarami tej jednostki Pomnikiem Poległych Żołnierzy. W 1939 r. 12 pułk piechoty zapisał kolejną chlubną kartę walkami w kampanii wrześniowej, w latach okupacji jego struktury odtworzono w ramach Armii Krajowej w Polskim Państwie Podziemnym.

Dnia 18 maja 1920 r. w Wadowicach, w domu przy ul. Kościelnej 7 (dawniej Rynek 2) urodził się Karol Wojtyła, syn urzędnika wojskowego Karola Wojtyły i Emilii z Kaczorowskich, późniejszy Papież Jan Paweł II, który spędził w tym mieście dzieciństwo i młodość.

W czasie okupacji hitlerowskiej w latach 1939-1945 na rzece Skawie ustanowiono granicę między III Rzeszą a Generalnym Gubernatorstwem. Represje okupanta skierowane zostały przede wszystkim przeciwko miejscowym elitom polskim, inteligencji, urzędnikom i nauczycielom. Równoległe jednak niemiecka polityka eksterminacji rasowej doprowadziła do zagłady w obozach śmierci prawie całej, liczącej około 2 tysiące obywateli, społeczności żydowskiej miasta. Po zakończeniu II wojny światowej przyszyły trudne lata odbudowy i starań mieszkańców o podniesienie prestiżu miasta, mimo totalitarnych rządów komunistów. Po wielkim przełomie 1989 r. Wadowice weszły w okres dynamicznych przemian i rozwoju. Od 15 lat są siedzibą prężnie działającego samorządu gminnego, a od 1999 r. stały się ponownie stolicą powiatu, aczkolwiek mniejszego niż przed pięćdziesięciu laty.¹

¹ Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Wadowice na lata 2005-2006 oraz kierunków dalszej polityki rozwojowej na lata 2007-2013

5.3. Dziedzictwo materialne Gminy Wadowice – zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Procesy osadnicze i rozwój przestrzenny gminy znacząco wpłynęły na stan zachowania i występowanie niektórych rodzajów obiektów i zespołów zabytkowych. Do obszarów o najwyższych wartościach krajobrazowych należą, zarówno obszary o krajobrazie gminnym, jak i otwartym. W tej części przedstawiono kilka najbardziej charakterystycznych i najcenniejszych obiektów znajdujących się w Gminie Wadowice.

• HISTORYCZNE UKŁADY PRZESTRZENNE

Reprezentowane przez układy urbanistyczne i ruralistyczne, czyli sposób rozmieszczenia składników zespołu historycznego zawierający zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci ulic i dróg oraz ich wzajemne powiązania funkcjonalne i widokowe. Układ urbanistyczny dotyczy miast, układ ruralistyczny wsi.

Układ urbanistyczny miasta Wadowice – historyczny układ urbanistyczny miasta o kompozycji typowej dla lokacji na prawie polskim pochodzi z przełomu XIII/XIV w. – widoczny w śladach ulic: Emilii i Karola Wojtyłów, Krakowskiej, Piaskowej i Trybunalskiej, łączący się na Placu Kościuszki i w rejonie ulicy Zacisze – układ owalnicy wydłużonej w kierunkach płn. – pld.

Nałożony na powyższy układ szachownicowy powstały po nadaniu miastu przez księcia oświęcimskiego w dniu 10 września 1430 r. niemieckiego prawa chełmińskiego, co związane było z koniecznością odbudowy miasta po wielkim pożarze. Układ, który jest czytelny w śladzie ulic: Zatorskiej, Piaskowej, Krakowskiej, Trybunalskiej, Jagiellońskiej, częściowo Sobieskiego, pokrywał się z kierunkiem i przebiegiem traktu z Zatora do Mucharza. Kompozycja ta w samym centrum została zaburzona przez XIX-wieczne wyburzenia i przesunięcie pierzei Rynku.

Zatarty jest prawie zupełnie ślad po osobnej jednostce administracyjnej – wójtostwie wadowickim „Mikołaj”, powstałym prawdopodobnie w czasie lokacji miasta – około 1430 r., a włączonym w obręb miasta Wadowice dopiero w 1845 r. Po wójtostwie pozostał zespół dworski „Mikołaj” – dwór zbudowany przez starostę niegrodowego barwałdzkiego Mikołaja Komorowskiego przed 1633 r., później wielokrotnie przebudowywany. Obecnie budynek dworu pełni funkcję restauracji, pozostała część parceli zdegradowana funkcją hurtowni materiałów budowlanych o nieuporządkowanym sposobie zagospodarowania terenu – park krajobrazowy otaczający dawniej dwór i zabudowania przydworskie, stajnie – nie zachowały się.

Kolejny etap rozwoju miasta związany był ponownie z pożarem oraz z przeniesieniem do miasta siedziby powiatowego urzędu władz austriackich w 1819 r. – wymieniono wtedy drewniane (zniszczone pożarem) budynki na murowane, zabudowa rozwijała się wzdłuż ulicy Lwowskiej, Zatorskiej, nieco później pojawił się zarys zieleni miejskiej. Dzielnica przemysłowa zaczęła powstawać przed I wojną światową w okolicach dworca, przy ulicy Legionów.

Następny etap rozwoju miasta nastąpił po 1945 r. – wtedy tereny zabudowane powiększyły się kilkakrotnie, głównie o osiedla willowe: osiedle Łąki, Parkowe, wzdłuż ulic Sadowej, Karmelickiej, Alei Wolności oraz wielkopłytkowe osiedla: przy ulicy Marcina Wadowity, Obrońców Westerplatte, Legionów, wreszcie Mikołaja Kopernika. Nastąpił też znaczny rozwój dzielnicy przemysłowej.

Główną oś kompozycyjno-komunikacyjną stanowi droga wsch.-zach. z Krakowa do Bielska-Białej, przez Kalwarię Zebrzydowską i Kęty, biegnąca po śladzie dawnego „traktu cesarskiego” z końca XVIII w. Druga oś kompozycyjno-komunikacyjną – stanowi droga płn.-pld. z Zatora do Mucharza i dalej do Suchej Beskidzkiej, biegnąca po śladzie zbliżonym do średniowiecznego traktu wyznaczającego kierunek szachownicowego układu ulic miasta. Promienisty układ komunikacyjny wyznaczony przebiegiem ulic: Lwowskiej, Mickiewicza, Zatorskiej wraz z Wojska Polskiego, Słowackiego wraz z Karmelicką i Aleją Wolności oraz Matki Bożej Fatimskiej.

Rynek Główny, obecny Plac Jana Pawła II, jego lokalizacja jest niezmienna od czasów lokacji miasta – na przecięciu głównych traktów komunikacyjnych. Kształt ulegał zmianom: po raz pierwszy, po pożarze i nadaniu lokacji na prawie niemieckim w 1430 r., wytyczony szachownicowym układem ulic na planie

zbliżonym do kwadratu. Po raz kolejny zmodyfikowany do kształtu nieregularnego prostokąta, po kolejnych pożarach, na przełomie XVIII/XIX w., kiedy to wyznaczono nowy przebieg wschodniej pierzei, zgodny z linią elewacji frontowej rozbudowanego kościoła. Przebiegająca przez Rynek droga Kraków – Bielsko-Biała rozcina go na dwa nierównej wielkości trójkąty – większy zagospodarowany jest jako przestrzeń reprezentacyjna, w płn. pierzei lokowany jest budynek magistratu z XIX w., obecnie siedziba Urzędu Miejskiego, we wsch. części – bazylika.

Rynek Górny, nazywany też Zbożowym, obecnie Plac Kościuszki, stanowi pozostałość po układzie owalnicowym. Pełnił funkcję targowicy (płodami rolnymi), po 1945 r. przekształcony na dworzec autobusowy, od 1999 r. pełni funkcję parkingu.

Rynek Dolny, zwany też Bydłanym, obecny Plac Bohaterów Westerplatte, wykształcony powstającym układem szachownicowym. Również pełnił funkcję targowicy (z przeznaczeniem jakiej nazwa wskazuje), obecnie mieści się tam parking.

Plac Bohaterów Getta – powstał po II wojnie światowej na miejscu kwartału najbiedniejszej zabudowy (drewnianej i lepianej) – w latach 1942-1943 był to obszar żydowskiego getta. Obecnie na placu mieści się Targ Miejski.

• Układy ruralistyczne wsi

Na terenie Gminy Wadowice to czternaście miejscowości o indywidualnym historycznym rodowodzie oraz indywidualnych cechach układu osadniczego, obiektów zabytkowych, krajobrazu:

Babica – układ osadniczy, zachowane fragmenty historycznego układu osadniczego i ciągu stawów w płn. części wsi. Duże zróżnicowanie wysokości terenu i nachylenia stoków jest źródłem malowniczych widoków, zwłaszcza w dolinie rzeki Babicy, oraz ciekawych panoram, ale również trudności dojazdu do zabudowy wspinającej się na zbocza, poza zwartym obszarem zabudowy o charakterze wiejskim w krajobrazie dominują zalesione u szczytów wzniesienia Pogorza Śląskiego. Obiekty zabytkowe: murowana kapliczka z 1828 r.; stanowisko archeologiczne dokumentuje ślad osadnictwa w czasach średniowiecza.

Barwałd Dolny – układ osadniczy, zachowane fragmenty historycznego układu przy kościele w sąsiedztwie „traktu cesarskiego” oraz na pld. od linii kolejowej – ulicówki. Zabudowa lokowana w okolicy „traktu”, na wzgórzach jedynie nieliczne przysiółki. Zabudowania mieszkalne – o charakterze wiejskim, przeważnie murowane oraz nieliczne ocalałe drewniane chałupy pochodzą z pocz. XX w., jednostkowo zachowane obiekty z końca XIX w. Wieś charakteryzuje ciekawe ukształtowanie terenu, liczne odlesione wzgórza objęte uprawami rolnymi z urozmaiconą zielenią zadrzewień przydrożnych i śródpolnych tworzą krajobraz o dużych walorach widokowych, panorama wsi jest dobrze widoczna z dróg wiodących przez okoliczne wzgórza, dominantę pod względem skali, wysokości i funkcji stanowi kościół. Obiekty zabytkowe: drewniany kościół parafialny pw. św. Erazma z poł. XVIII w., z zachowanymi elementami starszego kościoła, liczne kapliczki z końca XIX w. i pocz. XX w.; stanowisko archeologiczne dokumentuje ślad osadnictwa w czasach epoki kamienia.

Choczni – układ osadniczy – czytelny historyczny układ widlicy okalającej potok Choczenka, na pld. od traktu cesarskiego; na płn. od traktu układ zabudowy przysiółkowej łańcuchowej stopniowo przekształca się w ulicówkę. Zabudowania mieszkalne – o charakterze wiejskim, przeważnie murowane, drewniano-murowane oraz nieliczne ocalałe drewniane chałupy pochodzą z końca XIX w. – pocz. XX w. Wieś skupiona jest wzdłuż doliny rzeki Choczenki i Traktu Cesarskiego zabudowa wiejska, z dominantą w postaci bryły kościoła oraz odlesione wzgórza porozidzielane zadrzewionymi dolinami strumieni, Choczni położona jest w obszarze Pogorza Śląskiego, jedynie płn. narożnikiem sięga Beskidu Małego w grupie Łamanej Skały i Otuliny Parku Krajobrazowego Beskidu Małego. Obiekty zabytkowe: kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela z lat 1880-1883, klasztor Siostr Szarytek z pocz. XX w., kaplice z końca XIX – pocz. XX w., szczególnie przy kościele i cmentarzu; miejsca pamięci – Starym Gościńcu – pole zwane „Bożą Męką” z resztkami kaplicy i cmentarza z 1919 r.; liczne stanowiska archeologiczne dokumentują ślady osadnictwa od pradziejów po czasy nowożytne (XVIII w.).

Gorzeń Dolny – znajduje się w obszarze Beskidu Małego w grupie Łamanej Skały, zajmując las i wzgórze Goryczkowiec (Dzwonek), po wsch. stronie gwałtownie opadające w dolinę rzeki Skawy, zabudowa wiejska skupiona jest wzdłuż drogi łączącej Zbywaczówkę z Zawadką i niewielkimi koloniami rozrzucona po odlesionych stokach.

Gorzeń Górny – znajduje się w obszarze Beskidu Małego w grupie Łamanej Skały, w przedgórskim paśmie Iłowca, rozproszona zabudowa wspina się na zbocza góry Iłowiec do połowy odlesnione. Obiekty zabytkowe: zespół rezydencjonalny – dwór z pozostałością parku krajobrazowego i fragmentem przynależnego do niego lasu – obecnie Muzeum Emila Zegadłowicza; stanowiska archeologiczne – dokumentują ślady osadnictwa od pradziejów po czasy nowożytne (XIX w.), na wzgórzu Grapa – ślady grodziska – wałów i fosy obronnej z czasów kultury łużyckiej.

Jaroszowice – układ osadniczy, zwarta zabudowa wielodrożnicy, stanowiącej główną osadę, z dominantą w postaci bryły kościoła oraz przysiółki – zarzeczna Zbywaczówka, za górą - Gołębiówka. Krajobraz – zach. granicę Jaroszowic wyznacza dolina rzeki Skawy, większą część powierzchni sołectwa zajmuje zalesiona Jaroszowicka Góra (545 m n.p.m.) – jedyny fragment Beskidu Małego położony na wsch. od Skawy. Obiekty zabytkowe: kościół pw. św. Izydora budowany w latach 1860-1861, liczne murowane kaplice i drewniany dom z XIX w.; stanowiska archeologiczne dokumentują ślady osadnictwa od neolitu do średniowiecza.

Kaczyna – układ osadniczy, wywodzący się z XVI-wiecznych zarębnych przysiółków wołoskich. wieś położona w Beskidzie Małym, w dolinie rzeki Choczenki, z zabudową skupioną głównie wzdłuż drogi biegnącej dnem kotliny i nielicznymi przysiółkami wspinającymi się na częściowo odlesione zbocza. Na terenie wsi znajduje się przełom rzeki Choczenki, szerokości kilkudziesięciu metrów, pomiędzy szczytami Ostry Wierch (548 m) i Bliźniaki (575, 561 m) – o dużych walorach krajobrazowych. Cała wieś objęta jest obszarem Parku Krajobrazowego Beskidu Małego. Dominanta w skali wsi, to kaplica pw. św. Małgorzaty. Obiekty zabytkowe: kaplica pw. św. Małgorzaty, figura św. Jana Nepomucena.

Klecza Dolna – układ osadniczy, zachowane fragmenty historycznego układu zawartego pomiędzy pałacem a kościołem pw. św. Wawrzyńca. Wieś położona w zachodniej części Pogórza Wielickiego, w rejonie ujścia doliny rzeki Kleczanki do doliny Skawy, półn. część wsi tworzy mozaika częściowo zalesionych wzgórz i dolin niewielkich potoków. Obiekty zabytkowe: założenie dworsko-ogrodowe z XIX w., ob. budynek mieszkalny, ogród o zatartej niemal kompozycji, kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca z lat 1906-1908 z aleją wiodącą na cmentarz, Collegium Marianum ks. Palotynów budowane w 1907 r. z ogrodem, kaplice, krzyże przydrożne; stanowiska archeologiczne dokumentują ślady osadnictwa od pradziejów po czasy nowożytne (XVIII w.).

Klecza Górna – wieś położona w zach. części Pogórza Wielickiego, w rejonie ujścia doliny rzeki Kleczanki do doliny Skawy, półn. część wsi tworzy mozaika częściowo zalesionych wzgórz i dolin niewielkich potoków. Obiekty zabytkowe: dwór z założeniem ogrodowym z przełomu XVIII/XIX w., folwark z przełomu XIX/XX w. z drogami do niego prowadzącymi wysadzonymi szpalerami; stanowisko archeologiczne dokumentuje ślad osadnictwa w XIII-XIV w.

Ponikiew – układ osadniczy, wywodzący się z XVI-wiecznych zarębnych przysiółków wołoskich łańcuchowy układ przysiółkowy. Krajobraz – wieś zawarta w wąskiej, podłużnej odlesionej dolinie rzeki Ponikiewka na terenie Beskidu Małego – poza obszarem zabudowanego dna doliny zalesione stoki górskie pocięte jarami potoków, objęte są ochroną Parku Krajobrazowego Beskidu Małego. Obiekty zabytkowe: kościół parafialny pw. św. Aleksego budowany w latach 1853-1858, stanowiący dominantę w krajobrazie wsi, kaplice i krzyże przydrożne, liczne zabudowania mieszkalne i gospodarcze, przeważnie drewniane z przełomu XIX/XX i pocz. XX w.; stanowiska archeologiczne dokumentują ślady osadnictwa od pradziejów po XVI w.

Roków – krajobraz charakterystyczny w Rokowie tworzy grupa stawów poprzedzielanych gołbami, z dominującą nad nimi sylwetą wyniesionego na skarpie parku pałacowego, na południe od stawów rozrzucone w otwartym krajobrazie są kolonie domów jednorodzinnych, wieś położona jest w zach. części Pogórza Wielickiego, w rejonie ujścia rzeki Kleczanki do Skawy. Obiekty zabytkowe: założenie pałacowo-parkowe pochodzące z przełomu XVIII/XIX w. z zabudową przydworczą; stanowisko archeologiczne dokumentuje ślad osadnictwa w czasach epoki kamienia.

Stanisław Górny – wieś na Pogórzu Wielickim, poza układem zabudowy skupionej przy traktach drogowych, krajobraz tworzy mozaika częściowo zalesionych wzgórz i dolin niewielkich potoków z rozsianymi koloniami zabudowy jednorodzinnej, dominanta to wieża kościelna.

Wysoka – wieś na Pogórzu Wielickim, poza układem zabudowy skupionej przy traktach drogowych, krajobraz tworzy mozaika częściowo zalesionych wzgórz i dolin niewielkich potoków z rozsianymi koloniami zabudowy jednorodzinnej, duże zróżnicowanie wysokości terenu i nachylenia stoków jest źródłem malowniczych widoków. Obiekty zabytkowe: kościół parafialny pw. św. Józefa i Marii Magdaleny budowany w 1938 r., pozostałość parku dworskiego (założenie niemal zatarte) ze stawem; stanowisko archeologiczne dokumentuje ślad osadnictwa w średniowieczu.

Zawadka – wieś położona w najdalej na wschód wysuniętej części Beskidu Małego w grupie Łamanej Skały, na przedgórzu pasma Iłowca z Łysą Górą (548 m n.p.m.), o zalesionym pasie grzbietów w pld. części wsi, na odlesione zbocza wspina się od drogi zabudowa w formie koloni, zagród i pojedynczych domów, poprzecinanych zadrzewionymi dolinkami niewielkich cieków wodnych, w pln. części wsi widoki panoramiczne na miasto Wadowice w części dzielnicy blokowej z dominantą wieży kościoła Piotra Apostoła. Obiekty zabytkowe: stanowiska archeologiczne dokumentują ślady osadnictwa w czasach średniowiecza i XV/XVI w.

Rynek, Plac Jana Pawła II, Wadowice – został wytyczony niedługo po lokacji miasta na prawie chełmińskim w 1430 r., na planie kwadratu. Obecny, nieregularny kształt rynek uzyskał na początku XIX w., kiedy po pożarze w 1819 r. wyburzono całkowicie domy przy wsch. pierzei i przesunięto ją głębiej w tym kierunku, na linię fasady kościoła. Od tego czasu zaczęto stawiać w rynku domy murowane. Dawniej, w bliżej nieokreślonym czasie i miejscu, na Rynku stał drewniany Ratusz. Do 1939 r. Rynek pełnił także rolę placu handlowego, na którym trzy razy w tygodniu odbywały się targi, a cztery razy w roku jarmarki. Po II wojnie światowej stał się skwerem czy miejskim deptakiem, a jego część pokryta została murawą i elementami zieleni. Natomiast nadal, zgodnie z kilkusetletnią tradycją odbywają się tutaj imprezy patriotyczne i artystyczne. Rynek był także miejscem dwóch spotkań wadowiczian z Ojcem Świętym Janem Pawłem II, 7 czerwca 1979 r. i 16 czerwca 1999 r. Przez Rynek przebiegały dawniej główne drogi miejskie prowadzące wzdłuż doliny Skawy na pln. (w stronę Zatora) i pld. (do Mucharza), natomiast od XIX w. i obecnie główną osią komunikacyjną przebiegającą przez plac jest droga wsch.-zach., do czasu ukończenia obwodnicy stanowiącej fragment drogi krajowej nr 52 Bielsko-Biała – Głogoczków, dawny trakt cesarski Wiedeń – Lwów. W latach 2010-2013 Plan Jana Pawła II został zrewitalizowany.

• OBIEKTY SAKRALNE

Bazylika Mniejsza pw. Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny, Plac Jana Pawła II, Wadowic – najstarsza wzmianka o kościele w Wadowicach pochodzi z 1325 r. Wadowice były wtedy filią parafii w Mucharzu. Decyzją biskupa z 1335 r. włączono wadowicki kościół do parafii Woźniki. Pierwszy kościół był niewielką drewnianą świątynią. Przed 1430 r. spłonął podczas wielkiego pożaru miasta. Na jego zgliszczach, w poł. XV w. wzniesiono murowany kościół. Z tego okresu pochodzi obecne dwuprzęsłowe prezbiterium zamknięte prostą ścianą i nakryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym. Kolejny pożar miasta z 18 maja 1726 r. nie oszczędził również kościoła. W latach 1791-1798 wybudowano nowy przez majstra murarskiego Franciszka Sosnę – w stylu późnobarokowym, z zach. fasadą frontową zwieńczoną wieżą z baniastym hełmem. Dnia 29 września 1808 r. kościół został odbudowany.

Prawdopodobnie od początku swojego istnienia kościół był pod wezwaniem Wszystkich Świętych. Staraniem proboszcza księdza Mikołaja Zamoyskiego papież Grzegorz XVI zamienił w 1836 r. tytuł na Ofiarowania Najświętszej Marii Panny.

Kościół to budowla orientowana, która pod koniec XIX w. uzyskała obecny wystrój bryły i elewacji. W XIX w. przeprowadzono szereg inwestycji mających na celu rozbudowę świątyni. Od wsch. dobudowano w 1858 r. dwukondygnacyjny aneks mieszczący na parterze zakrystię, a na piętrze skarbiec. U schyłku XIX w. odrestaurowano fasadę w stylu neobarokowym. Otrzymała ona m.in. reprezentacyjny balkon umieszczony powyżej głównego wejścia. Fasadę zaprojektował krakowski architekt Tomasz Pryliński, zmarł w 1895 r. Natomiast dekorację rzeźbiarską fasady wykonał artysta krakowski Zygmunt Langman. Kamienne rzeźby przedstawiają m.in. Matkę Bożą w otoczeniu dwóch historycznych patronów Polski: św. Stanisława i św. Wojciecha. Wieża otrzymała nowy hełm. Również w tym czasie cykl obrazów przedstawiających drogę krzyżową wykonał wadowiczanie, Jan Nepomucen Bizański (1804-1878), malarz i rysownik, profesor Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

Na miejscu zarekwirowanych podczas I wojny światowej dzwonów w 1922 r. zawieszono nowe. W 1931 r. kościół został zelektryfikowany. Pod koniec II wojny światowej, w styczniu 1945 r. została zrzucona na kościół bomba, która uszkodziła m.in. dach kościoła. Świątynia była przez cały rok nieczynna – nabożeństwa odprawiano w Domu Katolickim.

W ramach odbudowy i renowacji kościoła w latach 1945-1947 dobudowano przedsionki z obu stron korpusu nawowego oraz rozbudowano zakrystię. W 1986 r. kaplice boczne zostały zintegrowane z prezbiterium za pomocą arkadowych przejść, które powstały w miejscach okien.

Od strony płn.-wsch. znajduje się kaplica Świętej Rodziny. Charakterystyczne jest, że wśród figur ołtarzowych w miejsce św. Joachima umieszczono figurkę św. Jana Kantego profesora Akademii Krakowskiej. Od strony płn.-zach. licząca ponad sto lat kaplica Matki Bożej, w której umieszczony jest cudowny obraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy, ukoronowany przez Ojca Świętego Wadowiczanie w dniu 16 czerwca 1999 r. podczas Jego trzeciej wizyty w rodzinnym mieście. Od strony pld.-wsch. znajduje się kaplica Ukrzyżowania z wizerunkiem Ukrzyżowanego Chrystusa. Złożono w niej także relikwie św. Ojca Maksymiliana Marii Kolbego, św. Szymona z Lipnicy oraz św. Ojca Pio. Od strony pld.-zach. powstała kaplica papieska, w której złożone są relikwie św. Jana Pawła II. Wystrój kaplicy stanowią elementy papieskiego ołtarza wzniesionego przed Bazyliką z okazji spotkania Benedykta XVI z wiernymi w Wadowicach dnia 27 maja 2006 r., podczas papieskiej pielgrzymki śladami Wielkiego Poprzednika.

Staraniem proboszcza księdza infułata Jakuba Gila w latach 2000-2003 dokonano gruntownej renowacji kościoła. W ramach prac ułożono nową, marmurową posadzkę, zaś sklepienia zostały pokryte przez krakowskie artystki Aleksandrę Grochal i Katarzynę Dobrzańską polichromią nawiązującą do nauczania Jana Pawła II. Na sklepieniu prezbiterium przedstawiono patronów Polski, których kanonizował papież. W 2007 r. ukończono renowację elewacji bazyliki.

Kościół pw. św. Józefa przy Klasztorze OO. Karmelitów Bosych, ul. Karmelicka 22, Wadowice – zespół klasztorny popularnie nazywany „Wadowicką Górką” lub klasztorem „na Górcie”. Ośrodek kultu św. Józefa, Matki Bożej Szkaplerznej oraz św. Rafała Kalinowskiego. Karmelici boski osiedlili się w Wadowicach w 1892 r. W latach 1897-1899 zbudowali z czerwonej cegły trzynawowy, neoromański kościół oraz płd. skrzydło klasztoru. Kościół został konsekrowany dnia 27 sierpnia 1899 r. przez ówczesnego ordynariusza diecezji krakowskiej – księdza biskupa Jana Puzynę. Dnia 2 września 1899 r. klasztor został usamodzielniony i ogłoszony wikariatem, a w 1903 r. przeoratem, czyli klasztorem w pełni uformowanym. Pierwszym przeorem wybrano o. Jana Chryzostoma Lamosia. Trzy lata później zastąpił go o. Rafał Kalinowski.

W okresie międzywojennym budynek klasztorno-seminaryjny był dwukrotnie rozbudowywany. W 1928 r. o trzynaście metrów przedłużono skrzydło zachodnie klasztoru, a w latach 1934-1936 dla potrzeb prywatnego gimnazjum zbudowano nowy, obszerny budynek, podnosząc równocześnie całe zachodnie skrzydło o jedną kondygnację.

Po klęsce kampanii wrześniowej w 1939 r. Wadowice zostały wcielone do III Rzeszy. Pod koniec października budynek gimnazjum zajął niemiecki urząd celny. W lipcu 1942 r. zawiadomiono klasztor o przejściu na własność Rzeszy budynków klasztornych i przyklasztornego gospodarstwa. Dnia 23 stycznia 1945 r. celnicy opuścili klasztor i budynek gimnazjum. Ich miejsce zajęły cofające się oddziały Wehrmachtu. Trzy dni później i one zostały zmuszone do opuszczenia miasta. Wcześniej jednak podminowały zabudowania klasztorne. Na szczęście przy pomocy saperów radzieckich miny zostały unieszkodliwione.

Dnia 19 marca 2004 r. słynący łaskami obraz św. Józefa został ozdobiony papieskim Pierścieniem Rybaka Jana Pawła II. W tym samym dniu kościołowi karmelitów bosych „na Górcie” ówczesny arcybiskup metropolita krakowski kardynał Franciszek Macharski nadał tytuł sanktuarium św. Józefa.

Przy klasztorze w latach 1892-2004 istniało Niższe Seminarium, zwane też Mniejszym. Wychowało około 250 kapłanów dla Karmelu, m.in. sługę Bożego Anzelma Gądka (1884-1969), bł. Alfonsa Marię Mazurka i świątobliwego duszpasterza chorych o. Rudolfa Warzechę (1919-1999).

Przed klasztorem znajduje się figurka św. Józefa z 1900 r. oraz pomnik św. o. Rafała Kalinowskiego. Karmelici przybyli do Wadowic w 1892 r. Obecnie w budynku dawnego internatu szkolnego i części zabudowań klasztoru zlokalizowano Dom Rekolekcyjny Karmelitów Bosych im. Jana Pawła II Wielkiego.

Kościół Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu, ob. Dom Pomocy Społecznej, ul. Lwowska 31, Wadowice – budowę rozpoczęto w 1905 r. wg planów inż. Adama Kozłowskiego. Z początku był to budynek jednopiętrowy w którym mieścił się oprócz klasztoru także internat dla dziewcząt, a w 1913 r. od strony ogrodu dobudowano dużą kaplicę. W latach 1938-1939 firma Jana Petka nadbudowała 2 piętro, gdzie siostry uruchomiły Zawodową Szkołę Krawiecką, przekształconą po wojnie w Gimnazjum Krawieckie. W niewielkim domku w ogrodzie mieściła się ochronka i przedszkole, do których uczęszczał w dzieciństwie Karol Wojtyła. Po likwidacji szkoły w 1951 r. do internatu przeniesiono dom dziecka, a w domku uruchomiono przedszkole państwowe. Po zamknięciu szkoły w 1956 r. przez władze państwowe, siostry rozpoczęły działalność opiekuńczą nad dziećmi niepełnosprawnymi.

Pierwotny budynek klasztoru wyraźnie wyróżnia się pod względem architektonicznym, ponieważ 1 piętro wzniesiono z glazurowanej cegły i ozdobiono neoromańskim fryzem, natomiast piętro nadbudowane pokryte jest tynkiem.

Obecnie w budynku klasztornym znajduje się Dom Pomocy Społecznej dla Dzieci Niepełnosprawnych Intelktualnie, a w domku byłej ochronki – świetlica środowiskowa dla dzieci.

Klasztor Księży Pallotynów – Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego ks. Wincentego Pallotiego – Collegium Marianum, Klecza Dolna nr 1 – w 1909 r. pionier polskich pallotyńców ks. Alojzy Majewski założył tutaj pierwszy dom pallotyński w Polsce, powołując jednocześnie do istnienia gimnazjum męskie pod nazwą Collegium Marianum. Budynek kościoła wzniesiono w 1913 r. Działalność Collegium Marianum w utrudniły dwie wojny światowe. Dynamiczny rozwój placówki zahamowała decyzja władz komunistycznych, które zakazały pallotyńcom prowadzenia dalszej działalności edukacyjnej. Większa część obiektu została odebrana księżom i przeznaczona na szpital. Dopiero w 1984 r. całość zabudowań została zwrócona właścicielom i poddana gruntownemu remontowi.

W latach powojennych umieszczono w budynku klasztornym oddział szpitala powiatowego, który funkcjonował do połowy lat 80-tych XX w. W zach. skrzydle klasztoru mieści się obecnie Dom Rekolekcyjny im. Jana Pawła II.

Kościół parafialny pw. św. Erazma, Barwałd Dolny – parafia w Barwałdzie Dolnym wzmiankowana pierwszy raz w wykazach Świętopietrza w 1326 r. W 1326 r. plebanem barwałdzkim był ks. Johannes. W 1598 r. kościół był już pusty, popadł w ruinę i przed 1748 r. został rozebrany. Do poł. XIX w. zachował się po nim cmentarz, który przekopano w trakcie budowy kolei w latach 1887 - 1888.

Obecny kościół pw. św. Erazma pochodzi z końca XVIII w. Został oddany do użytku i konsekrowany w 1782 r. Fundatorem świątyni był Jan Biberstein – ówczesny właściciel Barwałdu. Pozostałością po poprzednim kościele jest kwadratowa wieża, która jest pozostałością poprzedniego kościoła z XVI w. Wieża była kilkakrotnie przebudowywana, usytuowana nietypowo przy prezbiterium. Kościół drewniany, o konstrukcji zrębowej, z prostokątną nawą i z dwiema bocznymi kruchtami i kruchtą zachodnią pochodzi z lat 1930-1933. Całość otoczona jest kamiennym murem, tworzącym prostokąt z dwiema bramami z lat 1863-1864.

Najcenniejszym zabytkiem kościoła jest późnogotycki krucyfiks z 1 poł. XVI w., ustawiony na belce tęczowej. Do wyposażenia należy kamienna barokowa chrzcielnica, barokowe tabernakulum w ołtarzu, kamienna kropielnica z 1842 r. oraz rokokowe organy. Kościół stanowi cenny przykład drewnianego budownictwa sakralnego naszego regionu. W 2003 r. umieszczono go na opracowanej przez Małopolski Urząd Marszałkowski liście zabytków Szlaku Architektury Drewnianej.

Kościół parafialny pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela, ul. Kościelna, Choczni – początki kościoła parafialnego w Choczni są mało znane. Wiadomo, że we wsi w 1355 r. istniał kościół, o czym wspomina Długosz. Z aktów wizytacyjnych z 1598 r. dowiadujemy się że był wtedy w Choczni kościół parafialny drewniany, pw. św. Jana Chrzciciela, o sklepieniu z desek, malowanym, o trzech ołtarzach, uposażony bogato. Kościół był konsekrowany, ale daty konsekracji nie można stwierdzić. Został on rozebrany przy budowie nowego kościoła, którą rozpoczęto w 1798 r. Budowę ukończono w 1803 r. Kościół był drewniany, z zewnątrz otynkowany w stylu barokowym. Posiadał wieżę oraz wieżyczkę na sygnaturkę, umieszczoną na dachu nawy kościelnej. Zakrystia znakowała się po prawej stronie kościoła. Po lewej stronie głównego wejścia była kaplica murowana. Kościół posiadał 3 ołtarze w stylu barokowym. Zdobila ten kościół ambona i chrzcielnica sprawione około 1810 r. w stylu rokoko. Na chórze znajdowały się organy, sprowadzone w 1865 r. Na wieży były 3 dzwony różnej wielkości, jeden prawdopodobnie z XVI w.

W związku z rozrostem wsi, kościół drewniany okazał się za mały. Skutkiem tego powstał plan rozbudowy kościoła. Prace nad budową rozpoczęto w sierpniu 1890 r. i prowadzono przez następne lata. Budowę kościoła (bez wieży) ukończono w 1883 r. Po rozebraniu drewnianego kościoła, który pozostawał w obrębie murów nowej świątyni i urządzaniu wnętrza nowego kościoła przystąpiono do konsekracji kościoła. Konsekracji dokonał dnia 7 września 1884 r. ks. Kardynał Albin Dunajewski. Wieżę zbudowano w 1886 r. Wtedy otoczono kościół parkanem i wystawiono przylegający do parkanu budynek, przeznaczony na magazyn rzeczy kościelnych. W 1926 r. odnowiono wieżę i parkan okalający kościół.

Kościół uzyskał ostatecznie następującą formę – murowany zbudowany jest w stylu pseudogotyckim, jednonawowy z wieżą o wysokości 58 m, kryta blachą oraz obok niej dwie wieżyczki wysokości 28 m. W kościele znajdują się trzy ołtarze drewniane w stylu neogotyckim. Z poprzedniego kościoła pozostała

ambona w stylu rokoko oraz charakterystyczna rokokowa chrzcielnica. Na chórze umieszczone są organy zakupione w 1865 r. Na wewnątrz 14 starych ławek i 16 nowych. Z przedsionka kościoła, na ścianie umieszczony jest krzyż, wykonany w stylu barokowym. Obok wejścia bocznego, po lewej stronie znajduje się murowana kropielnica fundowana przez ks. Znamierowskiego w 1814 r., a na ścianie wewnętrznej obok tego wejścia tablica pamiątkowa (nagrobek) ks. Majeronowskiego. Na wieży kościelnej znajdowały się 3 dzwony fundowane w 1928 r., zabrane w czasie wojny przez Niemców, którzy zostawili jeszcze jedynie małą sygnaturkę, na której jest data 1873. Zakrystia znajduje się za głównym ołtarzem. W skarbcu przechowane są obrazy ołtarzowe, ze starego kościoła, w szafie z szatani liturgicznymi przechowuje się ornaty, z których kilka pochodzi z XVII i XVIII w. Na szefie umieszczone są figury w stylu barokowym z dawnych ołtarzy oraz figura Matki Boskiej. Godne uwagi jest umbrakulum z 1856 r. w klasycystycznej oprawie.

Kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca, Klecza Dolna – brak jest informacji dotyczących pierwszego kościoła w Kleczy i niewiele można o nim powiedzieć. Najprawdopodobniej dnia 25 lutego 1319 r., poświęcono pierwszą kletecką świątynię. Służyła ona kilkanaście lat, jednak spaliła się w około 1432 r. Po pożarze książę oświęcimski Kazimierz ufundował drewniany, jednonawowy kościółek pw. św. Wawrzyńca wybudowany na pogorzelsku. Przy kościele, w otoczeniu niewielkiego cmentarza, powstała również plebania z ogrodem i dom rektora szkoły parafialnej. Do płd. ściany przybudowano kostnicę. Zabytkowy kościółek spłonął w 1906 r.

Budowę nowego kościoła podjęto natychmiast po pożarze; został on postawiony po przeciwnej stronie drogi na górze. W 1910 r. nowa, murowana świątynia była gotowa - zaprojektowana przez znanego architekta Jana Sas-Zubrzyckiego. Na miejscu prezbiterium spalonego kościoła w 1910 r. ówczesny dziedzic Kleczy Przeclaw Sławiński wybudował neogotycką kaplicę rodową, nad której wejściem umieszczone zostały herby Sławińskich (Leliwa), Borowskich (Jastrzębiec) – herb żony Przeclawa Heleny. Teren wokół niej nadal zajmuje dawny, prawie 600-letni cmentarz parafialny.

Kościół parafialny pw. św. Aleksego, Ponikiew – historia powstania kościoła związana jest z postacią ks. Aleksa Bocheńskiego, proboszcza wadowickiego, który w 1847 r. starał się pogodzić i zachęcić do budowy kościoła skłóconą wieś. Jednym z takich sposobów, świadczących o jego wielkich umiejętnościach duszpasterskich, a zarazem odzwierciedlających jego niezwykłą wyobraźnię, zdolności oratorskie, które pozwoliły zjednoczyć wieś, była opowiedziana legenda o św. Aleksym – przekazywana później bardzo długo. Było to ziarno, które zaowocowało w następnym roku poświęceniem kamienia węgielnego pod mający powstać kościół filialny w Ponikwi. I tak po 70 latach próśb i błagań, w dniu 22 października 1852 r. ksiądz Aleksy Bocheński, podjął ostateczną decyzję dotyczącą budowy filialnego kościoła w Ponikwi.

Kościół zbudowany został w latach 1853-1858. Jest to murowana budowla, w stylu austriackim na planie wydłużonego prostokąta. Prezbiterium z namalowanym freskiem Trójcy Świętej. Za prezbiterium znajduje się zakrystia. Fasada wieży, zbudowana w formie czworościennej. Hełm wieży składa się z niskiego dachu namiotowego i nasadzonej na niego bani z kulą i krzyżem. Ma charakter monumentalny.

Kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny, Wysoka – prawdopodobnie już w XII w. miał powstać kościół wysocki. Pierwsza wzmianka historyczna o tym kościółku pochodzi jednak z 1354 r. Do dnia 19 maja 1798 r. kaplica w Wysokiej należała do parafii św. Marcina w Marcyporębie. Wówczas konsystorz biskupi diecezji tarnowskiej aktem erekcyjnym powołał w Wysokiej samoistną kapelanię, po czym przystąpiono do budowy kościoła. Do istniejącej kaplicy dobudowano nawę i wieże. Dnia 22 lipca 1799 r. kościół filialny w Wysokiej został benedykowany przez delegata biskupa tarnowskiego.

Z początkiem stycznia 1936 r. drewniany kościół o konstrukcji zrębowej uległ spaleni. Przystąpiono wówczas do budowy nowego kościoła parafialnego. Budowa trwała 11 miesięcy w latach 1936-1937. Dnia 4 lipca 1937 r. kościół został konsekrowany przez ówczesnego księdza biskupa Stanisława Rosponda.

• OBIEKTY MAŁEJ ARCHITEKTURY – KRZYŻE, KAPLICZKI, FIGURY

Ten typ niewielkich budowli odzwierciedla złożoność dziejów wsi wchodzących obecnie w skład gminy Wadowice. Istniejące kapliczki powstały głównie w XIX w. i na pocz. XX w., nieliczne powstały jeszcze w XVIII w. Analizując formę tych niewielkich budowli można je podzielić na kilka grup – kapliczki słupowe, domkowe, skrzynkowe i jednoprzestrzenne, nawiązujące w formie do niewielkich kościołów. Na terenie gminy licznie występują także przydrożne figury i krzyże.

Kapliczka domkowa Matki Bożej Częstochowskiej, Babica – zbudowana w 1828 r., z kamienia łamanego, otynkowana, pomalowana na biało. Od strony drogi z tyłu kapliczki na zewnętrznej ścianie umieszczono w drewnianej skrzynce zwieńczonej krzyżem obraz Matki Bożej Częstochowskiej. Wejście do kapliczki znajduje się z drugiej strony. Spowodowane jest to zmianą przebiegu drogi podczas przebudowy w latach 60-tych XX w. Nad wejściem w dwóch niszach znajdują się: figura św. Floriana, oraz drewniany krzyż zdobiony powykęcanymi korzeniami. Pod szczytem data A. D. 1828. Kapliczka przykryta dachem wykonanym z blachy. Wewnątrz znajduje się ołtarz z obrazem Matki Bożej Częstochowskiej. Po bokach ołtarza umieszczono figury Serca Chrystusa i Matki Bożej Różańcowej. Na bocznej ścianie znajduje się fotografia bł. Jana Pawła II. Wyposażenie wnętrza jest współczesne.

Kaplica na cmentarzu parafialnym, Aleja Matki Bożej Fatimskiej, Wadowice – została ufundowana przez Marię ze Słapów Wilczyńską w 1862 r. Wewnątrz znajduje się drewniany ołtarz z figurą Chrystusa Ukrzyżowanego. Na ścianach liczne tablice epitafijne fundatorów kaplicy. W kaplicy są pochowani wadowiccy proboszczowie.

Kaplica loretańska, Gorzeń Dolny (Na Dzwonku) – Goryczkowiec – znany jest wśród wadowiczian jako Dzwonek. Nazwę tę zawdzięcza dzwonnicy loretańskiej, która stała na szczycie strzegąc okolicy od płanetników ciągnących ciężkie deszczowe i burzowe chmury. Na Dzwonku już w XIX w. istniała drewniana dzwonnica loretańska. Obecny dzwon zawisnął w niej w 1854 r. Dzwonnica z upływem czasu chyliła się ku upadkowi. W 1879 r. wybudowano nową, murowaną kaplicę loretańską, do której przeniesiono stary dzwon. Fundatorami byli panowie: Józef Gabor i Józef Kadela. Jest to kapliczka domkowa z dwuspadowym dachem i wieżyczką, gdzie jest umieszczony dzwon loretański. Zewnętrzna ściana wejściowa była ozdobiona głowami królowej Jadwigi i króla Władysława Jagiełły pochodzącymi z XIX w. z Dworku Mikołaj. Obecnie w niszy pod szczytem znajduje się figura św. Floriana przekazana przez ks. Tadeusza Kasperka z okazji 5-lecia istnienia remizy strażackiej na Dzwonku. Wewnątrz znajduje się wykonany z modrzewia ołtarz przypominający swoją formą ołtarze boczne wadowickiej bazyliki. Umieszczono w nim obraz przedstawiający biskupa krakowskiego św. Stanisława Szczepanowskiego. W zwieńczeniu ołtarza umieszczono obraz św. Zuzanny. Na mensie znajduje się obraz Matki Bożej Kalwaryjskiej. Obok ołtarza umieszczono drewniany klęcznik pochodzący z 1880 r. o czym świadczy zachowany napis. Do wejścia prowadzą dwoje drzwi. Wewnętrzne są oryginalne z okresu budowy kaplicy.

• OBIEKTY UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

Urząd Miejski, budynek dawnej szkoły powszechnej męskiej, Plac Jana Pawła II 23, Wadowice – budowany w 1 poł. XIX w., najprawdopodobniej w 1846 r., z niewielkimi zmianami wygląd swój zachował do naszych czasów. Od 1866 do 1875 r. oprócz siedziby władz miejskich mieściła się tutaj Szkoła powszechna, a do 1939 r. szkoła elementarna, najpierw jako tzw. Szkoła Główna, potem Szkoła Ludowa, jeszcze później Szkoła Etatowa Męska, w latach międzywojennych Siedmioklasowa Publiczna Szkoła Męska im. Marcina Wadowity, do której w latach 1926-1930 uczęszczał Karol Wojtyła.

Obecny wygląd elewacji gmachu niewiele różni się od pierwotnego. Na parterze zachowano łukowe okna, które jeszcze do 1975 r. można było spotkać wzdłuż całej pierzei płn. rynku. Po II wojnie światowej do 1975 r. budynek ten był siedzibą władz powiatowych, obecnie jest siedzibą Urzędu Miejskiego, czyli Gminy Wadowice.

Zespół budynków Sądu Rejonowego, ul. Żwirki i Wigury 7-9, Wadowice – złożony jest z dwóch części odpowiadających posesjom 7 i 9, zrealizowany w dwóch etapach – obydwie części są zespolone przez ujednolicenie kompozycji fasad, systemu wnętrza i funkcji. Zespół gmachów Sądu stanowi obiekt stylowo i artystycznie jednolity, stanowi całość kompozycyjną i funkcjonalno-ideową, pomimo etapowości budowy. Utrzymany w stylu neorenesansowym, nawiązuje do rozwiązań pałacowych, powszechnie stosowanych w architekturze tego czasu jako wzorce dla gmachów publicznych. Istotną wartością zespołu jest również ciągłość (nieprzerwana przez okres ponad 100 lat) pierwotnej funkcji użytkowej.

Część zach. (posesja nr 9) stanowi trzon kompleksu. Ukończona w 1881 r. jako skrzydło frontowe czworobocznego założenia z dziedzińcem. Ustawiona wzdłuż pierzei ulicy, frontem do płn., na rzucie prostokąta z mocno wyróżniającym się ryzalitem z klatką schodową schodów głównych, od strony dziedzińca. Fasada piętnastoosiowa, z pięćoosiowym płaskim ryzalitem, elewacja boczna wsch. trójosiowa.

Część boczna (posesja nr 7) dobudowana w latach 1897-1899, poza czworobokiem funkcjonującego kompleksu sądowo-więziennego – silnie rozczłonkowana, złożona z trzech skrzydeł w układzie asymetrycznej półpodkowy oraz aneksu wypełniającego przestrzeń między skrzydłami.

Zespół szkół podstawowej, gimnazjalnej, ul. Sienkiewicza 9, Wadowice – pierwsze wzmianki o szkole wmieście pochodzą z 1539 r., natomiast w XVII w. powstała miejska fundacja bursy dla ubogich uczniów. Do 1821 r. była to szkoła trywialna, następnie tzw. Szkoła Główna Obwodowa mająca trzy klasy. W 1902 r. budynek powstał przy ówczesnej ul. Długiej, od 1915 r. ul. Sienkiewicza.

Jest to dwupiętrowy gmach z przeznaczeniem dla szkoły żeńskiej, która mieściła się tu do 1939 r. Szkołę rozbudowano w latach 30-tych, a po II wojnie światowej dobudowano prawe skrzydło i trzecie piętro, po czym umieszczono tu szkołę męską (Nr 1) oraz żeńską (Nr 2). Nad głównym wejściem do budynku widnieje herb miasta z 1902 r.

I Liceum Ogólnokształcące im. Marcina Wadowity, ul. Mickiewicza 16, Wadowice – dawne ośmioletnie gimnazjum przy ówczesnej ul. Wiedeńskiej, od 1898 r. ul. Mickiewicza 16. Gimnazjum otwarto w 1866 r. i początkowo mieściło się ono w budynku magistratu w Rynku, obecnie Pl. Jana Pawła II 23. W 1875 r. wzniesiono dla szkoły dwupiętrowy budynek według projektu Teofila Żebrowskiego, w latach powojennych dobudowano salę gimnastyczną. W 1925 r. szkole nadano imię M. Wadowity, a w latach jędrzejewiczowskiej reformy szkolnictwa średniego 1933-1938 przekształcono ją w Państwowe Gimnazjum i Liceum. W murach tej szkoły w latach 1930-1938 pobierał naukę i zdał maturę Karol Wojtyła – Jan Paweł II.

Obecnie mieści się tu Zespół Szkół Ogólnokształcących. Przy wejściu do gmachu znajdują się dwie tablice upamiętniające lata nauki Karola Wojtyły i stulecie gimnazjum obchodzone w 1966 r. Przed budynkiem wzniesiono w 1968 r. pomnik poety i pisarza Emila Zegadłowicza oraz ławeczka młodego Karola Wojtyły ufundowana przez Towarzystwo Miłośników Ziemi Wadowickiej w 2015 r.

• ZAŁOŻENIA DWORSKO-PARKOWE

Zespół dworski „Mikołaj”, ul. Błonie 1, Wadowice – obejmuje dwór, spichlerz i czworaki. Nazwa pochodzi od imienia dawnego właściciela wójtostwa wadowickiego, Mikołaja Komorowskiego, starosty barwałdzkiego, oświęcimskiego, nowotarskiego i lipnickiego, znanego z burzliwego i awanturniczego życia.

Dwór o cechach klasycystycznych pochodzi z 1 poł. XIX w. Jest to budynek murowany, prostokątny z kwadratową przybudówką od zach., parterowy, z facjată, podpiwniczony. Od pñ. znajdują się dwa ryzality, między którymi przestrzeń wypełnia taras. Elewacje zwieńczone belkowaniem. Od frontu balkon na 4 kolumnach z balustradą. Spichlerz murowany, dwupiętrowy w części środkowej, z ryzalitowo wysuniętymi parterowymi skrzydłami, podzielonymi ślepymi arkadami. Czworaki murowane, parterowe, na rzucie prostokąta. Budynek, utrzymany w stylu klasycystycznym, reprezentuje duże wartości historyczne i artystyczne.

Dworek Emila Zegadłowicza, Gorzeń Górny – wybudowany w latach 30-tych XVIII w. Jest to późnoklasycystyczna budowla, położona w pięknym starym parku, dawna własność Padewskich, później Żyda Jakuba Littmana Hupperta, a wreszcie Tytusa Zegadłowicza i jego syna Emila, znanego poety, dramaturga i mecenasa kul tury. Mieściło się tutaj muzeum poety, gdzie można było zobaczyć pamiątki po pisarzu, a poza tym obrazy Vlastimila Hoffmana, Jerzego Hulewicza, Jacka Malczewskiego, Ludwika Misky’ego, Zbigniewa Pronaszki, Leona Wyczółkowski ego, Franciszka Suknarowskiego, rysunki Brunona Schulza, Stefana Żechowskiego i innych, oraz rzeźby Wincentego Stanisława Bałysa, znanego twórcy wadowickiego, zamordowanego przez hitlerowców w 1939 r. Teraz cała kolekcja po E. Zegadłowiczu jest na zamku w Suchej Beskidzkiej. W dawnej dworskiej kaplicy zgromadzono rzeźby, głównie świątki, artyści ludowego – samouka, mieszkańca Gorzenia Dolnego, Jędrzeja Wowry (1864-1937). Przy dworze znajduje się park krajobrazowo-leśny pochodzący z 1 poł. XIX w.

Pałac z pozostałościami założenia parkowego, Klecza Dolna nr 120 – zbudowany w XIX w., murowany, w elewacji frontowej piętrowy, w pozostałych częściach parterowy, częściowo podpiwniczony. Prostokątny z ryzalitami flankującymi w elewacji frontowej, bogato zdobionej detalem architektonicznym w postaci boniowania, pilastrów z głowicami, nadokiennikami i opaskami okiennymi. Dachy zróżnicowane, czterospadowe na ryzalitach o konstrukcji namiotowej. Przy pałacu pozostałość po założeniu parkowym z poł. XIX w. Założenie zdewastowane po II wojnie światowej. Obiekt stanowi przykład dworu o charakterze willowym.

Zespół dworsko-parkowy, Klecza Górna – powstał na przełomie XVIII/XIX w. Dwór murowany zbudowany w 1883 r., murowany, parterowy, w elewacji frontowej arkadowy ryzalit z szerokimi schodami zwieńczony facjată, narożnik pñ.-zach. zamknięty ośmioboczną wieżyczką zwieńczoną krenelażem, dach dwuspadowy kryty dachówką ceramiczną. W zespole murowany spichlerz, dom ogrodnika. Park typu krajobrazowego o dużych walorach kompozycyjnych z XIX w.

• INNE ZABYTKI

Muzeum Miejskie, ul. Kościelna 4, Wadowice – jeden z najstarszych budynków w mieście, z ok. 1800 r., o cechach klasycystycznych. Budynek murowany, na rzucie prostokąta, piętrowy, nakryty dachem czterospadowym, z ryzalitem frontowym w formie przedsionka tworzącego w części piętra balkon w rodzaju portyku złożonego z dwóch kolumn jońskich i tympanonem. Budynek dwutraktowy na parterze, trzytraktowy na piętrze, wewnątrz sień usytuowana osiowo na przestrzał, na parterze sklepienie żagielkowe. W latach 80-tych XX w. budynek był siedzibą Towarzystwa Miłośników Ziemi Wadowickiej, obecnie Muzeum Miejskie i Informacja Turystyczna.

Kamienica Gedlów, tzw. Dom Solny, ul. Kościelna 6-6a, Wadowice – jeden z najstarszych budynków w Wadowicach, pochodzi z ok. 1800 r. usytuowany na dawnej skarpie nad doliną Skawy, kiedyś skład soli. Dom piętrowy o wystroju klasycystycznym, z ryzalitem od frontu, przedzielonym arkadowym podcieniem, w górnej części rozczłonkowany pojedynczymi i parzystymi pilastrami. Nad nimi belkowanie i trójkątny fronton. Od tyłu, od strony ul. Emilii i Karola Wojtyłów, wysokie kamienne podpiwniczenie, prawdopodobnie dawne pomieszczenia składowe. Własność rodziny dra Władysława Gedla, znanego lekarza, społecznika i prezesa wadowickiego Sokoła. W latach 20-tych XX w. mieściły się tutaj przejściowo Urząd Skarbowy, jego właściwy budynek zajęty był na szpital, i Komenda Policji Państwowej Powiatu Wadowickiego, którą w 1938 r. przeniesiono na ul. Słowackiego, do 1939 r. Posterunek Policji Państwowej.

Muzeum – Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II, ul. Kościelna 7, Wadowice – jest to dom, w którym w 1919 r. zamieszkała rodzina Wojtyłów, a 18 maja 1920 r. urodził się Karol Wojtyła junior, od dnia 18 maja 1984 r. istnieje muzeum. Obejmuje ono dawne mieszkanie Wojtyłów i przyległe pomieszczenia.

Kamienica, Plac Jana Pawła II/Zatorska 2, Wadowice – usytuowana w płn.-zach. narożniku Placu Jana Pawła II, wzniesiona w 1 ćw. XIX w., zmodernizowana i nadbudowana w 4 ćw. XIX w., z przekształconym parterem w XX w. Budynek reprezentuje duże wartości historyczne i artystyczne, charakterystyczne dla obiektów użyteczności publicznej wznoszonych w poł. XIX w. w Wadowicach, od chwili powstania w mieście głównego ośrodka administracji galicyjskiej.

Budynek dawnych koszar wojskowych, pomnik żołnierzy 12 Pułku Piechoty, ul. Lwowska 40, Wadowice – dwupiętrowy budynek wzniesiono na planie prawie kwadratowego równoległoboku w 1827 r. dla stacjonujących w Wadowicach już od 1820 r. batalionów austriackiego 56. pułku piechoty, w którym później w większości służyli Polacy z Wadowic i okolicy. Po upadku monarchii austro-węgierskiej w 1918 r., koszary stały się siedzibą 12 Pułku Piechoty Ziemi Wadowickiej. Po II wojnie stacjonował w nich 18 kołobrzescki pp., po 1955 r. powstał tu zakład produkcyjny Krakowskich Zakładów Zielarskich Herbatol.

Obecnie jest to jeden z najlepiej zachowanych w Polsce obiektów poustriackiego budownictwa koszarowego, o charakterystycznym wewnętrznym dziedzińcu z arkadami zabudowanym wielkimi oknami, jedyny w pld. Polsce obiekt zabytkowy tego typu.

Przed frontem budynku stoi Pomnik Poległych Żołnierzy 12 Pułku Piechoty, wzniesiony w 1928 r., staraniem Komitetu Obywatelskiego, wg projektu znanego wadowickiego rzeźbiarza Józefa Jury. Na tablicy napis dedykacyjny „Trzystu pięćdziesięciu wiernym synom Ojczyzny, poległym, w bojach o jej wolność i granice w latach 1918-1920”, na bokach cokołu widnieją nazwy i daty stoczonych bitew. W 1939 r. Niemcy usunęli z pomnika postać żołnierza. W 1975 r. pomnik rozebrano i przeniesiono na cmentarz wojskowy przy ul. Wojska Polskiego. W 1981 r. z inicjatywy NSZZ Solidarność Ziemi Wadowickiej, odtworzono rzeźbę żołnierza i 15 listopada 1981 r. już cały pomnik ustawiono z powrotem na poprzednim miejscu.

Naprzeciwko koszar szereg czterech kamienic (ul. Lwowska 37, 39, 41 i 43), dawniej jedna nieruchomość czyli koszary konnicy im. Pułkownika Berka Joselewicza. W tyle za budynkami, aż do obecnej linii kolejowej a nawet poza nią, na tereny przemysłowe, dzisiejszego Maspexu ciągnęły się baraki stajni i maneż wojskowy. Na przełomie XIX/XX w. obiekt został wysprzedany kilku właścicielom i zamieniony na kamienice mieszkalne, zaplecze na ogrody.

• PARKI

Park miejski w Wadowicach – został założony w latach 1905-1912 na terenach wykupionych przez Radę Miejską na wzniesieniu dominującym od zach.-płd. strony miasta, zwanym Górnica. Pierwszą działkę zakupiono 31 maja 1905 r. od Israela Hupperta, już wtedy uzasadniając ten zakup: celem ewentualnego urządzenia parku miejskiego na Górnicy. W siedem lat później, 24 maja 1912 r. sporządzono mapę parcel nabytych przez gminę na Górnicy pod park, któremu nadano imię Adama Mickiewicza.

W latach 1913-1914 wzniesiono drewnianą willę typ podgórskiego, czy jak czasem określano, tzw. szwajcarkę, mającą stanowić schronisko dla uczestników zabaw w parku w razie nagłych zmian warunków pogodowych i nazwano ją Schroniskiem „Górnica”. W głębi parku od strony płd. wzniesiona kapliczka Matki Bożej. Opiekę nad parkiem powierzono Towarzystwu Upiększania Miasta Wadowic i Okolicy (TUMWiO), które powstało w 1907 r.

Okres międzywojenny to rozkwit parku. Schronisko wzbogaciło się o piękną werandę, powstały parkowe altany. W połowie centralnej alei cisowej parku usytuowano muszlę koncertową. W parku organizowano festyny, zabawy, a nawet plenerowe przedstawienia teatralne. W 1934 r., po wybudowaniu wodociągu miejskiego, w parku urządzono sadzawkę i fontannę, a z ziemi wydobytej przy kopaniu zbiornika wyrównawczego usypano kopiec, który wznosi się na wysokość 317 m n.p.m. jest najwyższym terenowym punktem miasta.

Po II wojnie światowej wraz ze śmiercią ostatniego prezesa Czesława Panczakiewicza, działalność TUMWiO ustała. Z upływem lat park zmieniał swoje oblicze. W latach 80-tych skala zaniedbań i dewastacji była olbrzymia. Dopiero po zmianie systemu politycznego w 1990 r. i odrodzeniu samorządu terytorialnego, nowe władze miejskie przystąpiły do renowacji parku. Odtworzone zostały alejki parkowe i rozpoczął się żmudny proces porządkowania i pielęgnowania zdziczałej zieleni. Wyremontowano muszlę koncertową i tzw. „domek ogrodnika”. Zbudowano nowe altany parkowe, odnowiono korty tenisowe oraz zainstalowano stylowe lampy i ławki.

W 2019 r. dokonano przebudowy i rozbudowy budynku dawnego „Schroniska Górnica” ze zmianą sposobu użytkowania na kawiarnię (zwane potocznie Harcówka) przy al. Wolności 52 w Wadowicach, który znajduje się na terenie parku.

Park dworski, Gorzeń Górny – zlokalizowany przy dworze pochodzi z 1 poł. XIX w. Jest to park krajobrazowy stopniowo przechodzący w część leśną. Liściasto-igłasty drzewostan parkowy pochodzi głównie z nasadzeń z końca XIX w., ale tworzą go także okazy liczące od 200 do 300 lat, w tym drzewa w wymiarach pomnikowych. Park ma duże walory przyrodniczo-krajobrazowe.

Pozostałości założenia parkowego, Klecza Dolna -budynek dworu otoczony jest pozostałościami parku krajobrazowego z poł. XIX w., którego starodrzew tworzą głównie dęby, graby, lipy, klony i kasztanowce. Wydzielony jest ogrodzeniem z metalowych prętów, opada ku zachodowi stromą skarpą wzmocnioną kamiennym murem oporowym.

Park w zespole dworsko-parkowym, Klecza Górna – z XIX w., który rozciąga się dworu. Jest to obszerny park, długości 1,5 km.

• CMENTARZE

Cmentarze stanowią ważny element krajobrazu kulturowego, są elementem dziedzictwa materialnego – opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, a równocześnie odnoszą się do dziedzictwa niematerialnego – jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku wydaje się rzeczą oczywistą, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości, niezależnie od stanu zachowania – oznakować tablicami informacyjnymi.

Na terenie gminy Wadowice odnaleźć można kilka typów cmentarzy. Na terenie gminy znajdują się 3 zabytkowe cmentarze, które wpisane są do rejestru zabytków. Dodatkowo na terenie gminy znajdują się 7 zabytkowych cmentarzy, w tym 4 cmentarze parafialne w miejscowościach: Barwałd Dolny, Jaroszowice, Klecza Dolna, Ponikiew, cmentarz choleryczny w Choczni i Gorzeniu Górnym oraz cmentarz epidemiczny w Jaroszowicach.

Stan zachowania cmentarzy jest dobry. Są uporządkowane, oznakowane, ogrodzone oraz zachowany jest ich pierwotny układ. Jedynie cmentarz epidemiczny w Jaroszowicach zatracił swój układ, nie zachowały się żadne nagrobki trudno do niego trafić.

Cmentarz parafialny, Aleja Matki Bożej Fatimskiej, Wadowice – założony był wokół kościoła w centrum miasta. Na przełomie XVIII/XIX w., przygotowano przeniesienie cmentarza poza obręb ówczesnego miasta. Na początku lat 20-tych XIX w. wybrano teren przy obecnej Alei Matki Bożej Fatimskiej i w 1822 r. erygowano nową nekropolię. W ogrodzeniu cmentarza umieszczona jest klasycystyczna, parterowa brama cmentarna z sienią przejazdową z 1822 r. Na cmentarzu pochowano ok. 40 tys. osób. Centralnym punktem cmentarza jest kaplica rodu Słapów. Na cmentarzu znajdują się groby wielu zasłużonych wadowiczian, w osobnych kwaterach pochowani OO. Karmelici i SS. Nazaretanki.

Cmentarz żydowski - na granicy Wadowic i Tomic, Wadowice – osadnictwo Żydów w Wadowicach rozpoczęło od połowy lat 60-tych XIX w. Jednak już wcześniej Żydzi osiedlali się w pld. części dzisiejszych Wadowic, na obszarach tzw. Wójtostwa Mikołaj. W 1882 r. izraelicka wspólnota wyznaniowa założyła w mieście własny cmentarz na zakupionych przy granicy Tomic. Wejście na cmentarz prowadzi przez bramę w budynku gospodarczym dozorczy. Nagrobki wykonane są głównie z marmuru i piaskowca, zdobione ornamentami i symbolami religijnymi. Napisy epitafijne wyryte lub malowane, głównie hebrajskie oraz łańskie, zwięzłe, dają niewiele informacji o pochowanych.

Cmentarz wojskowy, obecnie część cmentarza komunalnego, ul. Wojska Polskiego, Wadowice – położony jest obok cmentarza komunalnego założonego w latach 90-tych XX w. Oba obiekty oddzielone są od siebie ogrodzeniem. Cmentarz wojskowy założono w 1849 r., ale obecny wygląd uzyskał w 1967 r. Wówczas na nowo wytyczono kwatery, obramowano mogiły i utwardzono alejki. Cmentarz podzielono na dwie części: jedną, upamiętniającą żołnierzy i partyzantów polskich, drugą, upamiętniającą żołnierzy radzieckich. Pochowano tu m.in. żołnierzy austriackich zmarłych w Wadowickim szpitalu wojskowym. Do początku 1915 r. pogrzebano tu około 1500 żołnierzy. W czasie I wojny światowej cmentarz był oznaczony numerem 473. Wówczas spoczęło na nim 1206 żołnierzy ze wszystkich armii walczących w Galicji. Według Kroniki Klasztoru Karmelitów Bosych w Wadowicach na cmentarzu pochowano również kilka tysięcy osób przebywających w szpitalu wojennym i w obozie dla jeńców. W latach 1918-1921 na cmentarzu pogrzebano, zmarłych w szpitalu, 2160 jeńców z Armii Czerwonej, internowanych Ukraińców oraz żołnierzy Wojska Polskiego. Na cmentarzu spoczęły również szczątki 1498 żołnierzy Armii Czerwonej poległych w II wojnie światowej.

Cmentarz choleryczny wraz z kapliczką Serca Pana Jezusa – Boża Męka, Chocznia – w Wadowicach i okolicy w 1817 r. miała miejsce epidemia duru plamistego. W 1848 r. tereny Ziemi Wadowickiej opanowała kolejna epidemia duru głodowego. Ofiary tych epidemii zostały pochowane zgodnie z ówczesnymi zasadami z dala od siedzib ludzkich. W wyniku epidemii umieralność wzrosła statystycznie czterokrotnie. Kapliczka zaznaczona na mapie z 1875 r. Kilkadziesiąt lat później nie zatarła się pamięć ludzka i postawiono w 1875 r. kapliczkę upamiętniającą tragiczne chwile epidemii.

Jest to kapliczka słupowa w kształcie kwadratu, murowana, otynkowana, dzielona na trzy części. Górna część oddzielona niewielkim ryzalitem z daszkiem z blachy. Znajdują się w niej dwie nisze, w których umieszczono figurę Najświętszego Serca Pana Jezusa, w drugiej znajduje się obraz – Jezu ufam Tobie, oraz obraz Najświętszego Serca Pana Jezusa wraz z Niepokalanego Serca Maryi Panny. Całość jest przykryta czterospadowym daszkiem wykonanym z blachy falistej.

Obok kapliczki znajdują się mogiły ofiar epidemii. Miejsce to upamiętnia 19 metalowych krzyży. Na niektórych z nich umieszczono figury Chrystusa Ukrzyżowanego. Krzyże nie przedstawiają wartości artystycznej, natomiast sam cmentarz, który pochodzi z 1919 r. ma wartość historyczną.

5.4. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez wspólnotę, grupę lub jednostki. Jest to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, także umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Obowiązkiem władz samorządowych jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa. Niestety dziedzictwo niematerialne stosunkowo od niedawna podlega ochronie prawnej, stąd z reguły, w większości regionów nie prowadzono nad nim szczegółowych badań.

Na krajobraz kulturowy składają się także wartości niematerialne, stanowiące trwałe dziedzictwo kulturowe regionu, które powinno być kultywowane i zachowane dla następnych pokoleń.

• ZABYTKI W ZBIORACH MUZEALNYCH

Największą placówką muzealną na terenie gminy jest **Muzeum Miejskie, przy ul. Kościelnej 4 w Wadowicach**. Muzeum zajmuje się gromadzeniem pamiątek i eksponatów związanych z miastem i Ziemią Wadowicką oraz organizowaniem wystaw promujących kulturę gminy i regionu.

Zbiory Muzeum Miejskiego opierają się o eksponaty zgromadzone przez Zbiory Historyczne Ziemi Wadowickiej oraz muzealia zakupione i otrzymane w formie darowizn. Aktualnie kolekcja Muzeum liczy ponad 2 tysiące eksponatów, na które składają się m.in. obrazy, grafiki, oraz archiwalne dokumenty (dyplomy, świadectwa), fotografie, pocztówki i mapy związane z historią Wadowic.

Muzeum Miejskie posiada w swoich zbiorach obrazy (oleje, akwarele), ryciny, grafiki, litografie oraz rzeźby i kafle artystów związanych z miastem i ziemią wadowicką. Na kolekcję składają się m.in. prace: Wincentego Bałysa (malarstwo), Ludwika Jacha seniora (malarstwo), Ludwika Jacha juniora (malarstwo), Józefa Jury (kaflarstwo artystyczne), Karola Pustelnika (malarstwo), Franciszka Suknarowskiego (malarstwo, rzeźba), Jana Sarnickiego (malarstwo), Felicji Świtalskiej (malarstwo).

W zbiorach znajdują się także obrazy i grafiki autorów współczesnych, m.in. M. Filek, K. Jankowskiej, J. Komana, R. Kurdziela, J. Kurnika, R. Kwaśnego, T. Kwiatkowskiego, M. Łasaka, Z. Połącarza, K. Sowińskiej, A. Zielińskiego.

Od kwietnia 2014 r. w Muzeum Miejskim prezentowana jest wystawa stała pt. „Wadowice – miasto, w którym wszystko się zaczęło”. Powstała ona bazie wcześniejszej ekspozycji „Wadowice Karola Wojtyły”, została jednak znacznie rozbudowana, zarówno o tematykę oraz zakres chronologiczny jak i wielość dotychczas nie prezentowanego materiału. Wśród licznych eksponatów znajdują się w niej m.in.: XVI- i XVII-wieczne mapy Księstw Oświęcimskiego i Zatorskiego, XVI-wieczny dokument fundacyjny na rzecz wadowickiego kościoła czy, jedna z nielicznych w Polsce, skarbonka żydowskiego bractwa pogrzebowego.

W ostatnim czasie opracowano i wydano folder „12 pułk piechoty w przestrzeni międzywojennych Wadowic”. Na przedwojenną mapę miasta naniesiono 44 punkty związane z wadowickim pułkiem (obiekty militarne, sakralne, miejsca związane z życiem codziennym oraz rozrywką i wypoczynkiem oficerów i żołnierzy). Mapa została opracowana w ramach projektu „Przedwojenne tradycje pułkowe Wadowic” przez zespół uczniów ze Szkoły Podstawowej nr 2 w Wadowicach pod merytoryczną opieką dr. hab. Krzysztofa Koźbiała, prof. UJ, Iwony Filek oraz pracowników Muzeum Miejskiego w Wadowicach. Autorem projektu graficznego był Maciej Hojda.

Folder dostępny jest bezpłatnie w formie papierowej w siedzibie muzeum oraz w formie elektronicznej na stronie wck.wadowice.pl/muzeum.

Pozostałe placówki muzealne na terenie gminy:

Muzeum – Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II, ul. Kościelna 7, Wadowice – w domu, w którym w 1919 r. zamieszkała rodzina Wojtyłów, a 18 maja 1920 r. urodził się Karol Wojtyła junior, od 18 maja 1984 r. istnieje muzeum. Muzeum jest po gruntownej przebudowie, nowa multimedialna wystawa prezentująca całe życie i pontyfikat Jana Pawła II.

Muzeum to około 1 200 m² powierzchni wystawienniczej na czterech kondygnacjach budynku podzielono na szesnaście stref, które prowadzą śladami życia Karola Wojtyły – Jana Pawła II. Najważniejszą strefą – sercem Muzeum – jest Mieszkanie Wojtyłów, w którym Karol przyszedł na świat i przeżył 18 lat.

W muzeum znajduje się Sklep Muzeum Dom Rodzinny Jana Pawła II, który posiada bogatą ofertę książek, albumów fotograficznych, płyt i souvenirów poświęconych osobie św. Jana Pawła II.

Muzeum podlega następującym instytucjom: Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Województwu Małopolskiemu, Archidiecezji Krakowskiej i Gminie Wadowic.

• KULTURA i TURYSTYKA

Kultura odgrywa wielką rolę w budowaniu tożsamości i samo identyfikacji mieszkańców. Dzięki niej następuje integracja ludzi z miejscem zamieszkania. Pełni również rolę promocji gminy i regionu przedstawiając unikalne dla tego regionu obyczaje, sztukę czy rekonstrukcje wydarzeń historycznych.

Działalność w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, szerzeniem tradycji lokalnych oraz kształtowania współczesnego środowiska kulturowego na terenie gminy Wadowice prowadzą:

Wadowickie Centrum Kultury (WCK), ul. Teatralna 1, Wadowice – powstało w październiku 2000 r., z połączenia Wadowickiego Domu Kultury i Zbiorów Historycznych Ziemi Wadowickiej. W 2001 r. utworzono Informację Turystyczną, w 2003 r. swoją działalność zainaugurowało Kino „Centrum”, jedyna tego typu placówka w Wadowicach. Także w 2003 r. Wadowickie Centrum Kultury otrzymało w administrację budynek przy ul. Krakowskiej 8, gdzie stworzono Centrum Tańca. Od 2012 r. informacja turystyczna działająca dotąd jako dział WCK została wydzielona i obecnie funkcjonuje w strukturach Urzędu Miejskiego. WCK zajmuje się organizowaniem: festiwali, przeglądów, konkursów, koncertów, recitali, spektakli, projekcji filmowych, wystaw, prezentacji, imprez dla dzieci, młodzieży i dorosłych – rajdów, wycieczek, imprez turystycznych. Dodatkowo WCK wydaje czasopismo historyczno-kulturalne „Wadoviana” oraz wydawnictwa edukacyjne, promocyjne i historyczne. Organizowane są ekspozycje i wystawy plenerowe związane z lokalną tradycją i znanymi wadowiczankami. W budynku WCK organizowane są wystawy twórców związanych z Wadowicami oraz wernisaże cyklicznych projektów.

Czytelnia Mieszczańska, obecnie Centrum Tańca WCK, ul. Krakowska 8, Wadowice – w 1889 r. powstało drugie z największych stowarzyszeń społeczno-kulturalnych wadowiczian Czytelnia Mieszczańska. Na jego siedzibę wzniesiono w 1906 r. parterowy budynek, zachowany z niewielkimi zmianami do dzisiaj. Znajduje się tam sala baletowa. Jej głównym przeznaczeniem jest organizacja zajęć tanecznych, zajęć sportowych.

Biblioteka Publiczna – głównym celem biblioteki jest zaspokajanie potrzeb czytelniczych i informacyjnych mieszkańców, jak również gromadzenie materiałów dotyczących gminy i powiatu. Biblioteka jest też centrum edukacyjnym i kulturalno-oświatowym. Poza tym biblioteka posiada ofertę kulturalno-edukacyjną, zajmuje się organizowaniem: spotkań autorskich, konkursów literackich, plastycznych i czytelniczych, lekcji bibliotecznych dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych z zakresu przysposobienia bibliotecznego, spotkań w Dyskusyjnym Klubie Książki, prezentacji literatury i sztuki twórców związanych z regionem, wystaw. Biblioteka Publiczna posiada cztery filie: w Wadowicach, Choczni i Wysokiej.

Galeria Franciszka Suknarowskiego, ul. Karmelicka 61, Wadowice – w galerii można zobaczyć dzieła wybitnego artysty F. Suknarowskiego.

Szerzeniem kultury i dziedzictwa kulturowego zajmują się także:

- przedszkola i szkoły w zakresie programowej edukacji związanej z kulturą, zabytkami czy tradycjami lokalnymi,
- PTTK Oddział „Ziemia Wadowicka”,
- Polski Związek Filatelistów Okręg Beskidzki Koło nr 32,
- Stowarzyszenie Absolwentów Liceum Ogólnokształcącego im. Marcina Wadowity w Wadowicach,
- Stowarzyszenie Kulturalno-Edukacyjne „Otwarte Horyzonty”,
- Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Wadoviana”,
- Stowarzyszenie Rozwoju Wsi „Pod Jaroszowicką Górą”,
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Sołectwa Jaroszowice – Zbywaczówka,
- Stowarzyszenie Cierchenia,
- Towarzystwo Miłośników Ponikwi,
- Towarzystwo Miłośników Ziemi Wadowickiej,
- Związek Harcerstwa Polskiego Hufiec Ziemi Wadowickiej,
- Fundacja „Rozbujajmy Towarzystwo”,
- Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Wysokiej,
- Stowarzyszenie Wadowickie Inicjatywy Obywatelskie,
- Koła gospodyń wiejskich w: Choczni, Koło gospodyń i gospodarzy wiejskich w Babicy, Jaroszowicach, Zbywaczówce, Gorzeniu Dolnym „Na Dzwonku” i Kleczy Dolnej.

Gmina i jej jednostki pomocnicze aktywnie organizują szereg imprez, wydarzeń z zakresu popularyzacji historii gminy i jego zabytków oraz dziedzictwa kulturowego. Do najważniejszych należą:

- Biesiada Wadowicka,
- Wigilia u Wojtyłów,
- Wadowicki Jarmark Bożonarodzeniowy,
- Wadowicki Jarmark Wielkanocny,
- Dożynki Gminne,
- Wianki, Bulwary nad Skawą,
- Muzyczne Wadowice,
- Stoły Wielkanocne i Bożonarodzeniowe.

W Wadowicach prężnie działa i służy pomocą **Małopolski System Informacji Turystycznej** przy ul. Kościelnej 4. W punkcie pracuje 4 Informatorów, udzielających kompletnej informacji na temat gminy Wadowice jak również innych miejsc atrakcji turystycznych w powiecie wadowickim, Małopolsce i o głównych atrakcjach Polski. Punkt posiada kompletną bazę danych o zasięgu lokalnym, która jest na bieżąco aktualizowana. Prowadzi portal turystyczny www.it.wadowice.pl i działa aktywnie w mediach społecznościowych – profil na Facebooku. Punkt organizuje: Rodzinny Rajd Rowerowy, Obchody Światowego Dnia Turystyki, spacer historyczny, konkurs wiedzy o Wadowicach, opracowuje materiały wydawnicze: foldery, broszury, mapy o gminie Wadowice i gadżety, pamiątki z regionu.

W 2022 r. wykonano aplikację mobilną z audio-przewodnikiem do Szlaku „Galicyjskie Wadowice” z następującymi obiektami: Klasztor Karmelitów Bosych, Ogródek sądowy, Wadowicki rynek, Kamienica Gedlów, Gmach Rady Powiatowej i Powiatowej Kasy Oszczędności oraz Budynek Restauracji Teofila Wysogłada, Wadowickie koszary, Elektrownia miejska, Dworzec Kolei Północnej Cesarza Ferdynanda, Szkoła Wydziałowa Żeńska im. ces. – króla Franciszka Józefa I, Wadowicka „Sokolnia”, Szpital wojskowy przy Gościńcu Zatorskim, Cmentarz Narodów, Wadowicki kirkut.

Gmina Wadowice ze względu na swoje położenie stanowi doskonały punkt wyjściowy w góry. Z miasta prowadzą liczne, bardzo dobrze oznakowane są trasy turystyczne, są to szlaki pieszkie, rowerowe oraz szlak architektury drewnianej.

Szlak Karola Wojtyły stworzony w 2005 r. specjalnie z myślą o turystach i pielgrzymach. Łączy 13 miejsc w całym mieście, które wiążą się z okresem młodości przyszłego Papieża. Poruszając się Szlakiem można odwiedzić np. Jego Dom Rodzinny, kościół, w którym przyjmował chrzest, miejsce gdzie chodził po maturze na kremówki. Pomocą służą Ci drogowskazy umieszczone w różnych punktach Wadowic, oraz bezpłatne przewodniki i mapy, aplikacja mobilna „Szlak Karola Wojtyły” w 6 językach (polski, angielski, niemiecki, włoski, hiszpański, francuski), które otrzymać możesz w punkcie Informacji Turystycznej. Długość Szlaku: ok. 4,5 km, czas przejścia wszystkich miejsc: 2-4 godz.

Szlak Architektury Drewnianej – szlak w Województwie Małopolskim, o długości 1500 km obejmuje 237 zespołów architektonicznych od kościołów, cerkwi, kaplic i dzwonnicy po spichlerze, wiejskie chałupy i szlacheckie dwory. Wszystkie obiekty na szlaku są oznakowane, a drogę do nich wskazuje ponad 600 drogowskazów. Wśród obiektów na szlaku jest zabytkowy kościół parafialny pw. Św. Erazma z k. XVIII w. w Barwałdzie Dolnym.

Szlak tematyczny pn. „Galicyjskie Wadowice” – w ramach szlaku wykonano i zamontowano 14 tablic w przestrzeni miejskiej, najważniejsze zabytki na szlaku: Klasztor Karmelitów Bosych, Sąd, Gimnazjum, Kościół Ofiarowania NMP, gmach Urzędu Miejskiego, kamienica Gedlów, Koszary, Dworzec Kolejowy, Szkoła Wyższa Żeńska, Budynek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Cmentarz Narodów, Kirkut), współpraca z właścicielami obiektów.

W wyniku rozbiorów państwa polskiego Wadowice od 1772 r. znajdowały się pod panowaniem austriackim przez następne 146 lat. Do przełomu XVIII i XIX w. były miastem o zabudowie drewnianej, liczącym ok. tysiąca mieszkańców. Większość z nich zajmowała się rolnictwem, rzadziej rzemiosłem czy handlem. Pozycja Wadowic, położonych z dala od najważniejszych szlaków komunikacyjnych, uległa zmianie w XIX w. za sprawą budowy szosy lwowsko-wiedeńskiej. Inwestycja ta uczyniła miasto nad Skawą ważnym punktem komunikacyjnym i strategicznym na mapie Galicji. W 1819 r. przeniesiono tutaj siedzibę dużego cyrkułu, a w ślad za tym ulokowano garnizon wojskowy, sąd obwodowy oraz gimnazjum. Wydarzenia te nadały ówczesnemu miastu nowe funkcje administracyjne, militarne i edukacyjne, które przyczyniły się do wzrostu jego prestiżu i rangi oraz ożywienia ekonomicznego. Czasy galicyjskie to także wzrost aktywności społecznej mieszkańców miasta. Na przełomie XIX i XX w. powstały tutaj liczne stowarzyszenia kształtujące

życie kulturalne i naukowe. Procesy zachodzące w XIX w. doprowadziły do przekształcenia Wadowic w nowoczesne, europejskie miasto²

Szlaki turystyczne piesze w rejonie Leskowca i Gronia Jana Pawła II:

- **Czerwony:** Krzeszów Górny – Harańczykowa Góra – Groń Jana Pawła II – 2 godz. Szlak ten prowadzi z Krzeszowa Górnego na Groń Jana Pawła II. Trasa prowadzi przez Harańczykową Górę, gdzie na grzbiecie góry znajdują się dwie kamienne kapliczki Matki Boskiej.
- **Niebieski:** Ponikiew – Groń Jana Pawła II – 1.45 godz. Szlak prowadzi na szczyt Gronia Jana Pawła II oraz pod kaplicę, a następnie zbiegają w dół do schroniska PTTK.
- **Niebieski:** Tarnawa Górna – Makowska Góra – Groń Jana Pawła II – 1.30 godz.
- **Czarny:** Rzyki Jagódki – Groń Jana Pawła II – 1 godz. Jest to najkrótsze dojście do schroniska PTTK oraz do kaplicy na Groniu Jana Pawła II. Przebieg szlaku pokrywa się częściowo z turystycznym zjazdem narciarskim do Rzyk Jagódek, jak również z szlakiem pielgrzymkowym „Białych Serc”, który prowadzi do kaplicy na Groniu Jana Pawła II. Podejście z Rzyk Jagódek jest strome, teren jest prawie w całości zalesiony.

Szlaki turystyczne w rejonie Łysej Góry i Ostrego Wierchu:

- **Niebieski:** Wadowice – Przełęcz Czesława Panczakiewicza pod Łysą Górą – Ponikiew – 2 godz.
- **Żółty:** Gorzeń Górny – Iłowiec – Łysa Góra – Bliźniaki – Kaczyna – 3 godz. Trasa rozpoczyna się od Gorzenia Górnego i muzeum Emila Zegadłowicza.
- **Czarny:** Wadowice – Goryczkowiec – Gorzeń Górny – Czartak – 1.45 godz. Szlak prowadzi on przez dość długo ciągnącą się zabudowę miasta, później napotykamy na pierwsze ciekawe wzniesienie Goryczkowiec, który jest również nazywanym Dzwonkiem od murowanej kaplicy z XVIII w. z tzw. „przeciwburzowym dzwonem loretańskim”.

Szlaki turystyczne w rejonie Jaroszowickiej Góry:

- **Żółty:** Klecza Górna – Jaroszowicka Góra – Gorzeń Górny – 2.15 godz. Szlak kończy się w Gorzeniu Górnym przy muzeum Emila Zegadłowicza.
- **Czarny:** Czartak – Jaroszowicka Góra – Łękawica – 2.15 godz.

Najnowszymi rozwiązaniami zaproponowanymi przez Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego są też aplikacje na smartfony i tablety. Przykładem może być bezpłatna aplikacja mobilna „Małopolska Janowi Pawłowi II”. Zawiera ona informacje, które mają ułatwić pielgrzymom dotarcie do wybranych miejsc, znalezienie noclegu czy restauracji oraz zapoznanie się z ofertą turystyki religijnej Małopolski. Aplikacja powstała z okazji kanonizacji Jana Pawła II i Jana XXIII. Gmina Wadowice również przygotowała aplikację na smartfony i tablety ułatwiającą poruszanie się po Szlaku Karola Wojtyły. Aplikacja dostępna jest w 6 wersjach językowych – Aplikacja „Szlak Karola Wojtyły”.

² <https://www.it.wadowice.pl/galicyjskie-wadowice/o-szlaku-1.html> (data dostępu 03.03.2020 r.)

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Wadowice nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.5.1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Wadowice znajduje się 18 zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Wadowice

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR REJESTRU ZABYTEKÓW	DATA WPISU
1	Barwałd Dolny	kościół pw. św. Erazma z ogrodzeniem i drzewostanem	A-338 A-469 (A-675/M)	30.11.1971 r. 22.12.1986 r.
2	Chocznia	kościół pw. Narodzenia Św. Jana Chrzciciela	(A-1233/M)	08.11.2010 r.
3	Chocznia	budynek „starej szkoły”, ul. Główna 1a	[A-1582/M]	22.03.2021
4	Gorzeń Górny	budynek pałacu, park oficyna dworska tzw. „domek chiński”	A-349 A-296/78 [A-832/M],	07.02.1972 r. 20.04.1978 r. zmiana treści decyzji 10.03.2020
5	Klecza Dolna	dwór, pozostałości założenia parkowego	A-423 (A-870/M)	18.03.1987 r.
6	Klecza Górna	zespół dworsko-parkowy	A-493 (A-871/M)	24.03.1987 r.
7	Wadowice	układ urbanistyczny	A-514 (A-1090/M)	16.09.1987 r.
8	Wadowice, Aleja Matki Bożej Fatimskiej 72	cmentarz rzymsko-katolicki	A-495/87 (A-1093/M)	24.04.1987 r.
9	Wadowice, Plac Jana Pawła II	bazylika pw. Ofiarowania NMP	A-737 (A-387/M)	09.06.1999 r.
10	Wadowice, ul. Błonie 1	zespół dworski „Mikołaj”: dwór, czworaki, otoczenie	A-426/87 (A-1182/M)	24.03.1987 r.

11	Wadowice, ul. Karmelicka 22	kościół pw. Św. Józefa przy klasztorze OO. Karmelitów Bosych	A-6/M	17.04.2003 r.
12	Wadowice, ul. Kościelna 4	dom z ogrodem	A-457/86 (A-1092/M)	07.11.1986 r.
13	Wadowice, ul. Kościelna 6	dom	Kl.V-115/5/53 (A-1091/M)	23.01.1953 r.
14	Wadowice, ul. Lwowska 40	budynek d. koszar wojskowych, pomnik żołnierzy 12 Pułku Piechoty, otoczenie	A-422/82 (A-1116/M)	14.04.1982 r.
15	Wadowice, Plac Jana Pawła II 18/ul. Zatorska 2	dom	A-695/93 (A-1115/M)	13.12.1993 r.
16	Wadowice, ul. Wojska Polskiego	cmentarz żydowski	A-661/90 (A-1095/M)	08.06.1990 r.
17	Wadowice, ul. Wojska Polskiego	cmentarz wojskowy	A-496/87 (A-1094/M)	24.04.1987 r.
18	Wadowice, ul. Żwirki i Wigury 7-9	zespół budynków Sądu Rejonowego	A-8/M	26.06.2003 r.

* w nawiasach podano nowe numery rejestru dla obiektów przeniesionych do księgi rejestru województwa małopolskiego

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Na terenie Gminy Wadowice znajdują się zabytki ruchome. Część z nich została objęta ochroną prawną przez wpisanie do rejestru zabytków województwa małopolskiego (Tabela nr 2). Stanowią one głównie wyposażenie kościołów. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Informacje można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Krakowie.

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków ruchomych w Gminie Wadowice

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT/ ZESPÓŁ OBIEKTÓW	NR I DATA WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW
1	Chocznia	wyposażenie kościoła parafialnego pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela	B-190/M dec. z dnia 25.03.1971 r. (32 poz.) dec. z dnia 16.02.2010 r. (49 poz.)
2	Ponikiew	wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Aleksego	B-44/M dec. z dnia 30.11.2007 r. (23 poz.)
3	Wadowice, ul. Lwowska (d. ul. 1 Maja)	pomnik poległych	A-422 dec. z dnia 14.04.1982 r.
4	Barwałd Dolny	wyposażenie kościoła pw. św. Erazma	B-283 dec. z dnia 30.11.1971 r. (37 poz.)

5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Wadowice jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach wyznaczono szczegółowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustalenia te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Na terenie Gminy Wadowice funkcjonuje 26 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wraz z ich zmianami (Tabela nr 3). Określają one obowiązkowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego pokrywają cały obszar Miasta i Gminy Wadowice. Wykaz obowiązujących planów przedstawia poniżej Tabela nr 3.

Tabela nr 3. Rejestr obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i ich zmian Gminy Wadowice

LP.	NAZWA	POW. (HA)	DATA UCHWAŁY	UCHWAŁA
1	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru obejmującego część Choczni, część Wadowic, część Gorzenia Dolnego oraz część Jaroszowic	1177.34	2008-03-14	XV/125/2008
2	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Barwałdzie Dolnym (część północna)	263.54	2007-09-28	XI/84/2007
3	zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru obejmującego część Choczni, część Wadowic, część Gorzenia Dolnego oraz część Jaroszowic	-	2012-12-12	XVIII/166/2012
4	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Choczni	1052.57	2008-07-15	XVIII/148/2008
5	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Kleczy Dolnej (część północna)	863.57	2007-09-28	XI/80/2007
6	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Choczni przy ul. Tadeusza Kościuszki – etap A	20.98	2020-09-04	XXIII/210/2020
7	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Wadowicach (centrum i śródmieście)	351.9	2021-06-29	XXXV/313/2021
8	zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Wadowicach (część północna i wschodnia)	-	2022-10-26	LIV/500/2022
9	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Wadowicach (część północna i wschodnia)	555.22	2021-11-24	XL/355/2021
10	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Gorzeniu Dolnym	131.33	2022-04-27	XLVII-435-2022
11	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Gorzeniu Górnym	197.74	2022-04-27	XLVII/436/2022
12	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Kaczyna	448.36	2022-04-27	XLVII/437/2022
13	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Ponikiew	1704.71	2022-04-27	XLVII/438/2022
14	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru obejmującego część Choczni, część Wadowic, część Gorzenia Dolnego oraz część Jaroszowic – ETAP A	1.39	2022-09-21	LII/482/2022
15	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Babica	567.2	2022-09-21	LII/483/2022
16	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Roków	189.02	2022-09-21	LII/484/2022
17	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Stanisław Górny	592.29	2022-09-21	LII/485/2022
18	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Wysoka	1048.83	2022-09-21	LII/486/2022
19	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania	349	2022-09-21	LII/487/2022

	przestrzennego miejscowości Zawadka			
20	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru obejmującego część Choczni, część Wadowic, część Gorzenia Dolnego oraz część Jaroszowic – ETAP C	19.57	2023-04-19	LIX/563/2023
21	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Kleczy Dolnej (część południowa)	206.63	2023-04-19	LIX/564/2023
22	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Barwałdzie Dolnym (część południowa)	238.22	2023-10-24	LXV/609/2023
23	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru obejmującego część Jaroszowic	35.6	2023-10-24	LXV/610/2023
24	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Kleczy Górnej (część południowa)	256.99	2023-10-24	LXV/611/2023
25	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Kleczy Górnej (część północna)	288.6	2023-10-24	LXV/612/2023
26	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru obejmującego część Jaroszowic oraz część Gorzenia Górnego	709.22	2024-03-27	LXXI/675/2024

W trakcie opracowania są 4 projekty „nowych” miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego:

1. miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obejmującego część Choczni, część Wadowic, część Gorzenia Dolnego oraz część Jaroszowic– Etap B;
2. miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Choczni;
3. miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Kleczy Dolnej (część północna);
4. miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Barwałdzie Dolnym (część północna).

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu o warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gmina Wadowice opracowała gminną ewidencję zabytków w 2007 r. Została ona przyjęła Zarządzeniem nr 87/PP/2007 Burmistrza Wadowic z dnia 18 czerwca 2007 r. Gminna ewidencja zabytków jest systematycznie aktualizowana. W porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wykreślane są obiekty, które ze względu na przebudowę utraciły swoje walory, zostały wyburzone lub popadły w całkowitą ruinę. Zarządzenia dla zmian w gminnej ewidencji zabytków:

- Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Wadowice zatwierdzona Zarządzeniem Nr 0050.412.2016.PP Burmistrza Wadowic z dnia 22 kwietnia 2016 r.
- Zmiany w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Wadowice zatwierdzone Zarządzeniem Nr 0050.501.2016.PP Burmistrza Wadowic z dnia 30 sierpnia 2016 r.
- Zmiany w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Wadowice zatwierdzone Zarządzeniem Nr 0050.825.2017.PP Burmistrza Wadowic z dnia 11 grudnia 2017 r.
- Zmiany w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Wadowice zatwierdzone Zarządzeniem Nr 0050.719.2021.PP z dnia 2 lipca 2021 r.
- Zmiany w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Wadowice zatwierdzone Zarządzeniem Nr 0050.807.2021.PP Burmistrza Wadowic z dnia 26 października 2021 r.
- Zmiany w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Wadowice zatwierdzone Zarządzeniem Nr 0050.808.2021.PP Burmistrza Wadowic z dnia 26 października 2021 r.
- Zmiany w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Wadowice zatwierdzone Zarządzeniem Nr 0050.875.2021.PP Burmistrza Wadowic z dnia 21 stycznia 2022 r.

- Zmiany w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Wadowice zatwierdzone Zarządzeniem Nr 0050.876.2021.PP Burmistrza Wadowic z dnia 21 stycznia 2022 r.
- Zmiany w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Wadowice zatwierdzone Zarządzeniem Nr 0050.880.2022.PP Burmistrza Wadowic z dnia 24 stycznia 2022 r.
- Zmiany w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Wadowice zatwierdzone Zarządzeniem Nr 0050.897.2022.PP Burmistrza Wadowic z dnia 17 lutego 2022 r.
- Zarządzenie o wyłączeniu ul. Konstytucji 3 Maja 23 – Zarządzenie Nr 0050.24.2024.PP Burmistrza Wadowic z dnia 3 czerwca 2024 r. w sprawie: zmian w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Wadowice.
- Zarządzenie o wyłączeniu ul. Wojska Polskiego 3 – Zarządzenie Nr 0050.27.2024.PP Burmistrza Wadowic z dnia 6 czerwca 2024 r. w sprawie: zmian w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Wadowice.

Spis obiektów ujętych w GEZ przedstawia Załącznik nr 1 i 2 (stanowiska archeologiczne).

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski – podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się archeologiczne badania powierzchniowe. Bardziej szczegółowe badania prowadzone są w formie badań ratowniczych i nadzorów archeologicznych nad pracami inwestycyjnymi. Przebadane stanowiska o znacznej wartości kulturowej wpisane są do rejestru zabytków. Pozostałe znajdują się w ewidencji zabytków archeologicznych. Nie jest to zbiór zamknięty i nie można wykluczyć, iż w wyniku dalszej weryfikacji i prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady działalności człowieka. Baza danych AZP stanowi źródło aktualnej wiedzy o terenie i stanowi podstawę kolejnych etapów badawczych: kwerendy archiwalnej w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, badań powierzchniowych.

Wśród zabytków archeologicznych wyróżnić można dwa typy: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to wszelkiego rodzaju przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, zarówno wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń itp., jak i tzw. ekofakty – występujące na stanowisku pozostałości organiczne i nieorganiczne pochodzące ze środowiska naturalnego.

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego szczególny problem stwarzają nieruchome zabytki archeologiczne, czyli materialne pozostałości dawnego środowiska osadniczego. Ze względu na pełnione dawniej funkcje wyróżnić można ich różne rodzaje: grodziska – pozostałości grodów, cmentarzyska, pozostałości osad wiejskich, itd. Można je podzielić na zabytki niewidoczne w krajobrazie i widoczne – zabytki o własnej formie krajobrazowej: głównie są to pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano-ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną (niematerialną) w postaci pozostałości dawnych miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów), itp. Stanowią one około 10% znanych stanowisk archeologicznych. One też zwykle są przedmiotem zainteresowania zarówno turystów, jak i geografów turystyki oraz służb konserwatorskich. Zabytki archeologiczne o własnej formie krajobrazowej, po odpowiednim zabezpieczeniu i przygotowaniu, mogą stanowić atrakcję turystyczną.

Środowisko kulturowe Gminy Wadowice zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki kamienia do epoki nowożytniej. Stanowiska zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski – 105-53, 106-52, 106-53, 107-51, 107-52. Na obszarze gminy zlokalizowano 56 stanowisk archeologicznych o zróżnicowanym znaczeniu, będących świadectwem wielowiekowego osadnictwa (Załącznik nr 2). Stanowią one świadectwo obecności osiedli ludzkich na przestrzeni wieków.

Wszystkie stanowiska wymagają jednak dokładnych badań, które potwierdziłyby występowanie na ich terenie materiału poznawczego. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym

i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postaci nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. z 2021 r. poz. 2404). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. z 2016 r. poz. 283).

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w – art. 31. ustawy o ochronie zabytków.

Prowadzenie poszukiwań zabytków bez pozwolenia jest przestępstwem ściganym z urzędu – art. 36 ust. 1 pkt. 12 ustawy o ochronie zabytków. Znalazcy przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem, jest obowiązany wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych, należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.6.2. Obiekty stanowiące własność gminy

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Gmina Wadowice;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Gminy Wadowice.

Gmina Wadowice jest właścicielem/współwłaścicielem (posiada tytuł prawny) 13 obiektów zabytkowych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Wszystkie zlokalizowane są na terenie miasta Wadowice. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 4).

Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których Gmina Wadowice jest właścicielem lub współwłaścicielem

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT
1	Wadowice	ul. Legionów 17, 19	budynek mieszkalny
2	Wadowice	ul. Lwowska 18	budynek mieszkalny
3	Wadowice	ul. Mickiewicza 15	budynek biurowy
4	Wadowice	ul. Mickiewicza 19	budynek mieszkalny
5	Wadowice	ul. Mickiewicza 23/4	budynek mieszkalny
6	Wadowice	Plac Jana Pawła II 5	budynek mieszkalny
7	Wadowice	Plac Jana Pawła II 10	budynek mieszkalny
8	Wadowice	Plac Jana Pawła II 22	budynek mieszkalny
9	Wadowice	Plac Jana Pawła II 23	Urząd Miejski
10	Wadowice	ul. Sienkiewicza 3/3	budynek mieszkalny
11	Wadowice	ul. Słowackiego 7	budynek mieszkalny
12	Wadowice	ul. Zatorska 4	budynek mieszkalny
13	Wadowice	ul. Zatorska 5	budynek mieszkalny

W miarę możliwości gmina jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 5 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Wadowice.

Tabela nr 5. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY WADOWICE	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego; • uchwała w sprawie przydzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków; • zachowany historyczny układ urbanistyczny miasta Wadowice oraz w znacznym stopniu zachowane historyczne układy wsi; • Wadowice – miasto papieskie, kolebka Karola Wojtyły – Ojca Świętego Jana Pawła II, Świętego i Wielkiego; • opracowana gminna ewidencja zabytków; • tereny objęte prawnymi formami ochrony przyrody; • przynależność gminy Wadowice do Lokalnej Grupy „Wadoviana”; • bogactwo terenów atrakcyjnych przyrodniczo – Beskid Mały, rzeka Skawa; • aktywnie działające muzea, instytucje, stowarzyszenia działające na terenie gminy zajmujące się kulturą, zabytkami oraz szerzeniem tradycji lokalnych; 	<ul style="list-style-type: none"> • stan zabezpieczenia niektórych obiektów zabytkowych, postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczające środki z budżetu gminy przeznaczane na ochronę zabytków; • stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych; • mieszana struktura własnościowa, utrudniająca porozumienie w sprawie remontów; • degradacja elementów historycznych układów przestrzennych poprzez lokalizację nowej zabudowy; • brak programów rozwoju turystyki na obszarach wiejskich.

<ul style="list-style-type: none"> • bogata gama imprez o charakterze kulturowym; • wykorzystanie technik multimedialnych do promowania walorów i dziedzictwa kulturowego gminy (np. bezpłatna aplikacja mobilna „Małopolska Janowi Pawłowi II”, Multimedialny przewodnik po obszarze LGD „Wadoviana”, bezpłatna aplikacja mobilna „Szlak Karola Wojtyły” w Wadowicach, aplikacja mobilna „Szlak Karola Wojtyły” w Wadowicach); • oznakowane szlaki turystyczne piesze, rowerowe, które obejmują obiekty zabytkowe (np. Szlak Architektury Drewnianej, Kolejowy Szlak Jana Pawła II, „Szlak Karola Wojtyły”, Szlak Galicyjski); • gmina prowadzi Centrum Informacji Turystycznej, które przynależy również do Małopolskiego Systemu Informacji Turystycznej – informatorzy informują o atrakcjach turystycznych, kulturalnych i zabytkach. 	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • malowniczy krajobraz, czyste jeziora oraz sprzyjająca rozwojowi turystyki i rekreacji; • rozwój turystyki i przyciąganie turystów, bazując na potencjale Jeziora Mucharskiego; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwoju gminy; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatraćanie więzi z regionem; • degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych.

<ul style="list-style-type: none"> • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków. 	
---	--

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Wadowice. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono priorytety, kierunki działań wraz z zadaniami (Tabela nr 4), które są kontynuacją działań określonych w Gminnym programie opieki nad zabytkami Gminy Wadowice na lata 2016-2019 oraz na lata 2020-2023. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 6.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

PRIORYTET I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

PRIORYTET II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.

W ramach powyższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Tabela nr 6. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Wadowice

PRIORYTET I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-ekonomicznego gminy.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy.	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Miejskiej w Wadowicach.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Systematyczne opracowywanie aktualizacji Gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego.	Czy opracowano aktualizację Planu
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (Tabela nr 4).	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich, wartość zaplanowanych/poniesionych wydatków
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych cmentarzy znajdujących się na terenie gminy.	Ilość przeprowadzonych prac, ich zakres, wartość zaplanowanych/poniesionych środków
	Długofalowa rewaloryzacja zabytkowego układu urbanistycznego miasta Wadowic, poprzez systematyczną renowację kamienic.	Ilość zaplanowanych prac, ilość przeprowadzonych prac
	Rewaloryzacja kapliczek położonych na terenie gminy Wadowice.	Jakie obiekty wyremontowano, wartość zaplanowanych/poniesionych środków, z kim współpracowano, czy otrzymano i skąd dofinansowanie
	Stały monitoring oraz aplikowanie o środki z programów wspierających rewitalizację obiektów zabytkowych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego.	Ilość pozyskanych środków, z kim współpracowano, na jakie zadania pozyskano środki
	Rezerwowanie środków w budżecie gminnym przeznaczonych na dofinansowania udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.	Ilość złożonych wniosków, wartość przyznanych dotacji, na ile obiektów

	Wykonanie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków do końca 2027 r.	Czy wykonano aktualizację
PRIORYTET II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy.	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy.	Ilość wydanych publikacji, ilość osób zainteresowanych publikacjami
	Współpraca przy działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej wystaw, warsztatów i lekcji muzealnych, wycieczek, spacerów oraz konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jej zabytki itp.	Ilość opracowanych, wystaw, warsztatów i lekcji muzealnych, wycieczek, spacerów oraz konkursów, ilość osób biorących udział, ich tematyka, miejsca gdzie się odbyły, z kim współpracowano
	Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości gminy.	Ilość odbytych imprez, ilość wypromowanych imprez, ilość osób uczestniczących
	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Ilość nowych szlaków, ilość osób odwiedzających szlaki
Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.	Współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów.	Ilość podjęcia wspólnych działań, inwestycji, jakie działania zrealizowano, z kim, wartość poniesionych środków
	Inicjowanie i wspieranie działań zmierzających do rozwoju na terenie gminy ścieżek rowerowych i spacerowych, ze zwróceniem szczególnej uwagi na ich powiązanie z obiektami zabytkowymi oraz na ich popularyzowanie, a także budowa małej architektury turystycznej.	Czy powstały nowe trasy, czy jakieś zmieniono, jakie obiekty ujęto na trasie
	Rewitalizacja istniejących i budowa nowych szlaków turystycznych, w tym ścieżek historyczno-przyrodniczych, a w szczególności: utworzenie szlaków oraz ścieżek tematycznych, np. kapliczki przydrożne.	
	Ustawienie tablic informacyjnych zawierających historię oraz opis obiektu przy wszystkich obiektach wpisanych do rejestru zabytku.	Gdzie ustawiono tablice, jakie informacje wskazano

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub ujęte w gminnej ewidencji zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Wadowice),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

- **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Gminy Wadowice dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

- **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Wadowice,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• źródła pozostałe:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź

organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Konserwatora Zabytków w Krakowie** – środki finansowe z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest wojewoda, poprzez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przeznaczane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym. Regulamin dotyczący dotacji na stronie www.wuoz.malopolska.pl.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Małopolskiego – zgodnie z Uchwałą Nr LVI/917/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 października 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje z budżetu Starostwa Powiatu Wadowickiego – zasady udzielania dotacji określa Uchwała Nr XXIV/242/21 Rady Powiatu w Wadowicach z dnia 25 marca 2021 r. w sprawie określenia zasad przyznawania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach położonych na terenie Powiatu Wadowickiego i wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków. Podstawą do przyznania dotacji jest złożenie do Starostwa Powiatowego w Wadowicach wniosku, który musi zostać złożony w formie papierowej. O dniu złożenia wniosku decyduje data wpływu do urzędu. Wniosek o przyznanie dotacji w danym roku składa się do 31 października roku poprzedniego. Termin końcowy realizacji zadania będący jednocześnie terminem wykorzystania dotacji nie może wykraczać poza dzień 31 grudnia roku, w którym dotacja została przyznana.

• **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu Gminy Wadowice – przyznawane są zgodnie z obowiązującą Uchwałą Nr zasady udzielania dotacji określa uchwała nr XXX/198/2005 Rady Miejskiej w Wadowicach z dnia 29 grudnia 2005 r., w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze gminy Wadowice. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, ustalonych na podstawie kosztorysu zgodnego z programem prac zaakceptowanym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Udzielenie dotacji może nastąpić po złożeniu przez właściciela, posiadacza lub zarządcę zabytku wniosku w tej sprawie do Burmistrza Wadowic. Celem dotacji jest wspieranie i uzupełnianie działań właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytków

dla zapewnienia właściwej ochrony i konserwacji wartościowych elementów substancji zabytkowej, mających istotne znaczenie w kreowaniu wizerunku gminy.

Dodatkowo aby móc wesprzeć obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gmina Wadowice podjęła Uchwałę Nr LXVII/629/2023 Rady Miejskiej w Wadowicach z dnia 29 listopada 2023 r. w sprawie: zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków w ramach środków pozyskanych z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Mecnat Małopolski”

Samorząd Województwa Małopolskiego udziela finansowego wsparcia na realizację zadań o charakterze przedsięwzięć kulturalnych i artystycznych realizowanych przez podmioty nienależące do sektora finansów publicznych i nie działające w celu osiągnięcia zysku. Głównym założeniem jest zwiększenie udziału sektora non-profit w realizacji zapisów strategii województwa małopolskiego dotyczących kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. W tym roku organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, spółdzielnie, socjalne, kluby sportowe i spółki, które nie osiągają zysku z prowadzenia swojej działalności mogą ubiegać się o finansowe wsparcie projektów o dużych walorach artystycznych, promujące różnorodność kulturową regionu.

W ramach konkursu dofinansowane są przede wszystkim zadania: wzmacniające tożsamość regionalną, prezentujące dzieła sztuki i niezależne inicjatywy artystyczne oraz promujące kulturę i tradycję mniejszości narodowych oraz grup etnicznych. Dofinansowanie otrzymać mogą także inicjatywy digitalizujące dobra kultury, kreujące postawy obywatelskie i wzmacniające integrację międzypokoleniową. Maksymalna kwota dotacji na realizowane projekty nie może być wyższa niż 80% całkowitych kosztów zadania.

• Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski”

Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski” został przyjęty uchwałą nr LVI/917/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 października 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Z budżetu Województwa Małopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym.

Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje obejmują prace na zabytkach nieruchomych – będących układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi; dziełami architektury i budownictwa, także obronnego i dawnego przemysłu, zabytkowymi cmentarzami i miejscami upamiętniającymi wybitne osoby i wydarzenia historyczne oraz zabytków ruchomych będących wybitnymi dziełami dawnej sztuki (malarstwa sztalugowego, rzeźby, polichromii), rzemiosłem artystycznym i sztuką użytkową; kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych oraz wytworami techniki charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujących poziom nauki i rozwój cywilizacyjny.

• Konkurs kapliczki Małopolski

Jest to konkurs dla jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa małopolskiego, podejmujących prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkowych kapliczkach położonych na obszarze województwa małopolskiego. Kapliczki, przy których będą wykonywane prace nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego, ale powinny charakteryzować się wartościami artystycznymi i historycznymi.

• Konkurs „Małopolska Pamięć”

Konkurs dotyczy podejmowania działań związanych z właściwie sprawowaną przez organy administracji publicznej ochroną i właścicielską opieką nad zabytkowymi miejscami pamięci narodowej – będącymi obiektami budowlanymi, budowlami lub obiektami małej architektury – w rozumieniu przepisów prawa budowlanego – posiadającymi wartość historyczną i /lub artystyczną, pełniącymi funkcje memoratywne (upamiętniające osoby lub istotne zdarzenia historyczne ważne dla historii Polski i narodowości zamieszkujących nasz kraj), takimi jak:

- pomniki;
- tablice upamiętniające wydarzenia lub postaci historyczne,
- nagrobki osób, które walczyły o wolność narodową i suwerenność państwową Polski lub były ofiarami represji władz zaborczych bądź okupacyjnych;
- groby i cmentarze wojenne;
- inne obiekty budowlane, budowle i obiekty małej architektury (z wyłączeniem wszelkiego rodzaju kapliczek i krzyży przydrożnych), będące świadectwem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla kształtowania się tożsamości narodowej i historii Polski.

Jako miejsca pamięci narodowej rozumie się:

- obiekty związane z działaniami prowadzonymi na rzecz odzyskania lub obrony niepodległości Polski;
- obiekty będące świadectwem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla kształtowania się tożsamości narodowej, historii Polski i narodowości zamieszkujących nasz kraj;
- miejsca spoczynku osób związanych z działaniami na rzecz odzyskania lub obrony niepodległości Polski;
- miejsca popełnienia zbrodni w ramach działań zbrojnych lub represji ze strony reżimów totalitarnych oraz miejsca spoczynku ofiar będących obywatelami polskimi lub przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych.

Obiekty, przy których będą wykonywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego lub gminnych ewidencji zabytków, ale powinny posiadać wartość artystyczną i / lub historyczną.

• Konkurs „Kultura Wrażliwa”

Celem konkursu dla organizacji pozarządowych jest zwiększenie dostępu do kultury dla osób z niepełnosprawnościami.

To pierwszy taki konkurs skierowany do podmiotów pożytku publicznego, związany z zagadnieniem dostępności kultury. Dofinansowanie można zdobyć na zadania, które m.in. znoszą bariery w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami i zwiększają ich udział w obiegu kulturalnym, a także te z zakresu edukacji dostosowania oferty kulturalnej dla osób z niepełnosprawnościami.

W ramach konkursu wspierane są zadania:

- znoszące bariery w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami, m.in. poprzez dostosowanie do potrzeb tego typu publiczności i dostęp do dzieł literackich, teatralnych, filmowych oraz eksponatów, obiektów i zajęć warsztatowych, zrealizowane we współpracy z instytucjami kultury z województwa małopolskiego;
- aktywizujące środowisko osób z niepełnosprawnościami i zwiększające ich udział w życiu kulturalnym;
- utrwalające i zachowujące zasoby dziedzictwa kulturowego w formie cyfrowej, która umożliwia ich odbiór przez szerokie grono publiczności (w tym równy dostęp dla osób z niepełnosprawnościami);
- zachęcające do tworzenia dostępnych treści kultury;

- wzbogacające ofertę kulturalną Małopolski dostosowaną dla osób z niepełnosprawnościami poprzez realizację działań kulturalnych, animacyjnych, artystycznych oraz chroniących dziedzictwo kulturowe Małopolski;
- edukujące z zakresu dostosowania oferty kulturalnej dla osób z niepełnosprawnościami.

• Konkurs „Etno Małopolska”

Konkurs organizowany jest przez Województwo Małopolskie od 2022 roku. W jego ramach organizacje pozarządowe mogą ubiegać się o wsparcie finansowe z przeznaczeniem na zakup strojów lub elementów strojów regionalnych z terenu Małopolski. Zakupom musi towarzyszyć organizacja co najmniej jednego wydarzenia związanego z popularyzacją dziedzictwa kulturowego Małopolski. Konkurs ma na celu wspieraniu inicjatyw wspomagających rozwój wspólnot i społeczności lokalnych związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym Małopolski oraz pozwalających na tworzenie i poznawanie lokalnej kultury ludowej.

Na realizację zadań wybranych w ramach otwartego konkursu ofert zaplanowane zostały środki finansowe do łącznej kwoty 400 000,00 zł. W ramach konkursu uprawniony podmiot może złożyć maksymalnie jedną ofertę. Oferent zobowiązany jest do wykazania się własnym wkładem w wysokości 10% wszystkich kosztów realizacji zadania. Maksymalny koszt oczekiwanego wsparcia finansowego nie może przekroczyć kwoty 30 000 zł.

• Konkurs „Zabytek Zadbane”

„Zabytek Zadbane” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- 4) Architektura i budownictwo drewniane;
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne;
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

- **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

- **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać, np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

• Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• **Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)**

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, ngo oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
10. Materiały udostępnione przez Urząd Miejski w Wadowicach
11. Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Wadowice na lata 2016-2019 oraz na lata 2020-2023
12. Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, Tom 1: Województwo krakowskie, zeszyt 14, Opracował Jerzy Szablowski, Warszawa 1953
13. Papieskie Wadowice, Bujak Adam, 2014 r
14. Gajczak A., Wadowice, miasto rodzinne Jana Pawła II, Warszawa 1986
15. Grodnicki A., Opowieść o Wadowicach, Bielsko-Biała 1983
16. Klima T., Wadowice, Wadowice [1907]
17. Nowakowski A., Z dziejów miasta i parafii Wadowice. Szkic historyczno-prawny, Kraków 1985
18. Wadowice. Siedem wieków historii, red. T. Graff, Kraków–Wadowice 2009
19. Siemionow A, Ziemia Wadowicka, Wadowice 1984
20. Zinkow J, Wadowice i okolice, Wadowice 2001
21. Libicki Piotr, Dwory i pałace wiejskie w Małopolsce i na Podkarpaciu (w granicach województw małopolskiego i podkarpackiego), Poznań 2012, s. 163-164
22. <http://wadowiana.pl>
23. www.zabytek.pl
24. www.stat.gov.pl/gus
25. www.isap.sejm.gov.pl

11. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Wadowice
2. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków ruchomych w Gminie Wadowice
3. Tabela nr 3. Rejestr obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i ich zmian Gminy Wadowice
4. Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których Gmina Wadowice jest właścicielem lub współwłaścicielem
5. Tabela nr 5. Analiza SWOT
6. Tabela nr 6. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Wadowice

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Wadowice

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ULICA	NR	FUNKCJA OBIEKTU
1	Babica		przy nr 73B	kapliczka
2	Babica		72	budynek mieszkalny
3	Barwałd Dolny		przy drodze krajowej DK 52	kościół pw. św. Erazma z ogrodzeniem i drzewostanem
4	Barwałd Dolny		przy kościele	płyta nagrobna ks. Waleriana Stanisławskiego
5	Barwałd Dolny		przy kościele	figura św. Jana Nepomucena
6	Barwałd Dolny		przy nr 52	kapliczka
7	Barwałd Dolny		obok nr 61	kapliczka
8	Barwałd Dolny		przy nr 155	kapliczka słupowa Serca Matki Bożej
9	Barwałd Dolny		50	plebania
10	Barwałd Dolny		49	budynek mieszkalny
11	Barwałd Dolny		51	budynek mieszkalny
12	Barwałd Dolny		53	budynek mieszkalny
13	Barwałd Dolny		55	budynek usługowy
14	Barwałd Dolny		71	budynek mieszkalny
15	Barwałd Dolny		74	budynek dworca PKP, ob. budynek mieszkalny
16	Barwałd Dolny		93	budynek mieszkalny
17	Barwałd Dolny		94	budynek mieszkalny
18	Barwałd Dolny		116	budynek mieszkalny
19	Barwałd Dolny		118	budynek mieszkalny
20	Barwałd Dolny		123	budynek mieszkalny
21	Barwałd Dolny		130	budynek mieszkalny
22	Barwałd Dolny		132	budynek mieszkalny
23	Chocznia	ul. Biała Droga	przy kościele	kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena
24	Chocznia	ul. Główna	przy nr 31	kapliczka św. Jana Nepomucena
25	Chocznia	ul. Główna	przy nr 340	kapliczka
26	Chocznia	ul. Kościelna	przy nr 1	kościół parafialny pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela
27	Chocznia	ul. Kościelna	przy kościele	kaplica przy kościele parafialnym pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela
28	Chocznia	ul. Kościelna	na cmentarzu	kaplica cmentarna
29	Chocznia	ul. Kościelna	przy cmentarzu	kaplica przy cmentarzu
30	Chocznia	ul. Kościelna	1	klasztor Szarytek
31	Chocznia		w pobliżu os. Patria	kapliczka Serca Pana Jezusa – Boża Męka wraz z cmentarzem cholerycznym
32	Chocznia	ul. Kościelna	2	plebania przy kościele parafialnym pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela
33	Chocznia	osiedle dr Józefa Putka	4, 4A	budynek mieszkalny
34	Chocznia	osiedle dr Józefa Putka	14	budynek mieszkalny
35	Chocznia	osiedle dr Józefa Putka	47	budynek mieszkalny
36	Chocznia	ul. Biała Droga	16	budynek mieszkalny
37	Chocznia	ul. Biała Droga	74	budynek mieszkalny
38	Chocznia	ul. Biała Droga	136	budynek mieszkalny
39	Chocznia	ul. Biała Droga	174	budynek mieszkalny i stodoła
40	Chocznia	ul. Biała Droga	228	budynek mieszkalny

41	Chocznia	ul. Biała Droga	232	budynek mieszkalny
42	Chocznia	ul. Główna	1A	budynek „starej szkoły”
43	Chocznia	ul. Główna	34	budynek mieszkalny
44	Chocznia	ul. Główna	67	budynek mieszkalny
45	Chocznia	ul. Główna	112	budynek mieszkalny
46	Chocznia	ul. Główna	168	budynek mieszkalny
47	Chocznia	ul. Główna	174	budynek mieszkalny
48	Chocznia	ul. Główna	228	budynek mieszkalny
49	Chocznia	ul. Główna	240	budynek mieszkalny
50	Chocznia	ul. Główna	370	Dom Nauczyciela, ob. budynek mieszkalny
51	Chocznia	ul. Tadeusza Kościuszki	12	budynek mieszkalny
52	Chocznia	ul. Tadeusza Kościuszki	18	budynek mieszkalny
53	Chocznia	ul. Tadeusza Kościuszki	24	budynek mieszkalny
54	Chocznia	ul. Tadeusza Kościuszki	26	budynek mieszkalny
55	Chocznia	ul. Tadeusza Kościuszki	39	budynek mieszkalny
56	Chocznia	ul. Tadeusza Kościuszki	42	budynek mieszkalny
57	Chocznia	ul. Tadeusza Kościuszki	46	budynek mieszkalny
58	Chocznia	ul. Tadeusza Kościuszki	66	budynek mieszkalny
59	Chocznia	ul. Tadeusza Kościuszki	103	budynek mieszkalny
60	Chocznia	ul. Tadeusza Kościuszki	158	klub rolnika, ob. budynek mieszkalny i usługowy
61	Chocznia	ul. Tadeusza Kościuszki	183	biblioteka i sklep, ob. budynek mieszkalny i usługowy
62	Chocznia	ul. Zawale	32	budynek mieszkalny
63	Chocznia	ul. Zawale	33	budynek mieszkalny
64	Goźń Górny		1	budynek pałacu, park
65	Goźń Górny		2	oficyna dworska tzw. „domek chiński”
66	Jaroszowice			kościół parafialny pw. św. Izydora
67	Jaroszowice		przy nr 6	kapliczka
68	Jaroszowice		przy nr 71	krzyż
69	Jaroszowice		przy 115	figura Matki Boskiej
70	Jaroszowice		przy 245	kapliczka pw. św. Floriana
71	Jaroszowice		na cmentarzu	kaplica cmentarna
72	Jaroszowice		przy cmentarzu	kapliczka
73	Jaroszowice		przy drodze	kapliczka
74	Jaroszowice		234	hotel
75	Kaczyna		przy nr 7C	krzyż drewniany
76	Kaczyna		przy nr 48	figura św. Jana Nepomucena
77	Kaczyna		przy nr 64	kaplica pw. św. Małgorzaty
78	Kaczyna		15	budynek mieszkalny
79	Kaczyna		przy nr 46	piwnica
80	Kaczyna		50	szkoła podstawowa, ob. budynek mieszkalny
81	Klecza Dolna			kościół parafialny pw. Św. Wawrzyńca
82	Klecza Dolna		przy kościele	kaplica pw. Matki Boskiej Królowej Świata
83	Klecza Dolna		przy nr 117	krzyż przydrożny
84	Klecza Dolna		naprzeciwko nr 149	figura św. Jana Nepomucena
85	Klecza Dolna		1	Collegium Marianum ks. Pallotyńów
86	Klecza Dolna		108	budynek mieszkalny
87	Klecza Dolna		111	budynek gospodarczy
88	Klecza Dolna		111	budynek mieszkalny

89	Klecza Dolna		111	młyn
90	Klecza Dolna		120	dwór, pozostałości założenia parkowego
91	Klecza Dolna		135	budynek mieszkalny
92	Klecza Dolna		156	budynek mieszkalny
93	Klecza Dolna		164	budynek mieszkalny
94	Klecza Dolna		przy nr 169	stodoła
95	Klecza Dolna		174	budynek mieszkalny
96	Klecza Dolna		przy nr 175	stodoła przy parafii
97	Klecza Dolna		176	budynek mieszkalny
98	Klecza Dolna		303	budynek mieszkalny
99	Klecza Górna		przy nr 9	kapliczka skrzynkowa Matki Bożej Różańcowej
100	Klecza Górna		przy nr 23	kapliczka domkowa Matki Bożej Częstochowskiej
101	Klecza Górna		przy nr 50	kapliczka słupowa Matki Bożej z Lourdes
102	Klecza Górna		przy nr 52 na terenie ogrodu dworskiego	figura Matki Boskiej
103	Klecza Górna		przy nr 52 na terenie ogrodu dworskiego	kapliczka
104	Klecza Górna		przy nr 52, przed dworem	figura Matki Bożej z Dzieciątkiem
105	Klecza Górna		4	budynek mieszkalny
106	Klecza Górna		39	budynek mieszkalny
107	Klecza Górna		52	zespół dworsko-parkowy
108	Klecza Górna		przy nr 52, przy zespole dworsko-parkowym	zabudowania dworskie, ob. budynek mieszkalny
109	Klecza Górna		56	budynek mieszkalny
110	Ponikiew			kościół parafialny pw. św. Aleksego
111	Ponikiew		na terenie kościoła	kapliczka
112	Ponikiew		naprzeciwko nr 78	krzyż przydrożny
113	Ponikiew		przy nr 150B	krzyż przydrożny
114	Ponikiew		obok nr 142	stodoła
115	Ponikiew		146	budynek mieszkalny
116	Ponikiew		przy nr 151	stodoła
117	Ponikiew		przy nr 152	stodoła
118	Ponikiew		przy nr 156	stodoła
119	Ponikiew		przy nr 175	budynek mieszkalny
120	Ponikiew		przy nr 184	stodoła
121	Ponikiew		187	budynek mieszkalny
122	Ponikiew		obok nr 187	budynek gospodarczy
123	Ponikiew		201	budynek mieszkalny
124	Ponikiew		210	budynek mieszkalny
125	Roków		3	dworek
126	Roków		przy nr 3A	oficyna, ob. bud. mieszkalny
127	Stanisław Górny		przy nr 45	kapliczka słupowa z Matką Bożą z Lourdes
128	Stanisław Górny		przy mostku poniżej nr 64	kapliczka
129	Stanisław Górny		115	budynek mieszkalny

130	Stanisław Górny		132	budynek mieszkalny
131	Wadowice	ul. Zielona	4	seminarium
132	Wadowice	Aleja Matki Bożej Fatimskiej	naprzeciwko nr 70	krzyż przydrożny
133	Wadowice	Aleja Matki Bożej Fatimskiej	72	cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki, kaplica, budynek usługowo-administracyjny, ogrodzenie cmentarza z bramą i kaplicami
134	Wadowice	ul. Bohaterów Monte Cassino	przy nr 21	figurka św. Jadwigi na Zaskawiu
135	Wadowice	ul. Gotowizna	przy nr 12	kapliczka z figurą Matki Bożej i św. Teresy, ob. Dzieciątka Jezus
136	Wadowice	ul. Gotowizna	przy nr 43	kapliczka słupowa Matki Bożej z Lourdes
137	Wadowice	ul. Karmelicka	22	kościół pw. św. Józefa przy Klasztorze OO. Karmelitów Bosych
138	Wadowice	ul. Karmelicka	22	figurka św. Józefa
139	Wadowice	ul. Jana Matejki	przy nr 6	kapliczka Najświętszej Panny
140	Wadowice	ul. Mickiewicza	naprzeciwko nr 51	kapliczka przydrożna
141	Wadowice	ul. Lwowska	27	Dom Zgromadzenie Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu
142	Wadowice	ul. Lwowska	31	klasztor Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu, ob. Dom Pomocy Społecznej
143	Wadowice	Plac Jana Pawła II		Bazylika Mniejsza pw. Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny
144	Wadowice	ul. Wojska Polskiego	52	cmentarz żydowski
145	Wadowice	ul. Wojska Polskiego		cmentarz wojskowy
146	Wadowice	ul. Zegadłowicza	przy nr 20	figurka przydrożna
147	Wadowice	ul. Źródłana	przy nr 5	kapliczka słupowa z figurą Chrystusa w cierniowej koronie
148	Wadowice			układ urbanistyczny
149	Wadowice	Aleja Matki Bożej Fatimskiej	4	budynek mieszkalno-usługowy
150	Wadowice	Aleja Matki Bożej Fatimskiej	5	budynek mieszkalno-usługowy
151	Wadowice	Aleja Matki Bożej Fatimskiej	6	budynek mieszkalno-usługowy
152	Wadowice	Aleja Matki Bożej Fatimskiej	7	budynek mieszkalno-usługowy
153	Wadowice	Aleja Matki Bożej Fatimskiej	8	budynek mieszkalno-usługowy
154	Wadowice	Aleja Matki Bożej Fatimskiej	13	budynek mieszkalno-usługowy
155	Wadowice	Aleja Matki Bożej Fatimskiej	18	budynek mieszkalno-usługowy
156	Wadowice	Aleja Matki Bożej Fatimskiej	20	budynek mieszkalno-usługowy
157	Wadowice	Aleja Matki Bożej Fatimskiej	22	budynek mieszkalny
158	Wadowice	Aleja Matki Bożej Fatimskiej	48	budynek mieszkalny
159	Wadowice	Aleja Matki Bożej	50	budynek mieszkalny

		Fatimskiej		
160	Wadowice	Aleja Matki Bożej Fatimskiej	54	budynek mieszkalny
161	Wadowice	Aleja Matki Bożej Fatimskiej	56	budynek mieszkalny
162	Wadowice	Aleja Matki Bożej Fatimskiej	66	budynek mieszkalny
163	Wadowice	Aleja Matki Bożej Fatimskiej	78	budynek mieszkalny
164	Wadowice	Aleja Wolności	9	budynek mieszkalny
165	Wadowice	Aleja Wolności	13	willa „Józefówka”
166	Wadowice	Aleja Wolności	23	budynek mieszkalny
167	Wadowice	Aleja Wolności	24	budynek mieszkalny
168	Wadowice	Aleja Wolności	31	budynek mieszkalny
169	Wadowice	Aleja Wolności	33	budynek mieszkalny
170	Wadowice	Aleja Wolności	37	budynek mieszkalny
171	Wadowice	Aleja Wolności	43	budynek mieszkalny
172	Wadowice	Aleja Wolności	46	budynek mieszkalny
173	Wadowice	Aleja Wolności	49	budynek mieszkalny
174	Wadowice	Aleja Wolności	52	budynek mieszkalno-usługowy
175	Wadowice	Aleja Wolności	53	budynek mieszkalny
176	Wadowice	Aleja Wolności	55	budynek mieszkalny
177	Wadowice	Aleja Wolności	73	budynek mieszkalny
178	Wadowice	Aleja Wolności	79	budynek mieszkalny
179	Wadowice	Aleja Wolności	83	budynek mieszkalny
180	Wadowice	Plac Jana Pawła II	1	budynek parafii rzymsko-katolickiej ofiarowania NMP
181	Wadowice	Plac Jana Pawła II	3	budynek mieszkalno-usługowy
182	Wadowice	Plac Jana Pawła II	4	budynek mieszkalno-usługowy
183	Wadowice	Plac Jana Pawła II	5	budynek mieszkalno-usługowy
184	Wadowice	Plac Jana Pawła II	6	budynek mieszkalno-usługowy
185	Wadowice	Plac Jana Pawła II	7	budynek mieszkalno-usługowy
186	Wadowice	Plac Jana Pawła II	8	budynek mieszkalno-usługowy
187	Wadowice	Plac Jana Pawła II	9	budynek mieszkalno-usługowy
188	Wadowice	Plac Jana Pawła II	10	budynek mieszkalno-usługowy
189	Wadowice	Plac Jana Pawła II	11	budynek mieszkalno-usługowy
190	Wadowice	Plac Jana Pawła II	12	budynek mieszkalno-usługowy
191	Wadowice	Plac Jana Pawła II	15	budynek mieszkalno-usługowy
192	Wadowice	Plac Jana Pawła II	16	budynek mieszkalno-usługowy
193	Wadowice	Plac Jana Pawła II	17	budynek mieszkalno-usługowy
194	Wadowice	Plac Jana Pawła II/Zatorska 2	18	budynek mieszkalno-usługowy
195	Wadowice	Plac Jana Pawła II	19	budynek mieszkalno-usługowy
196	Wadowice	Plac Jana Pawła II	20	budynek mieszkalno-usługowy
197	Wadowice	Plac Jana Pawła II	21	budynek mieszkalno-usługowy
198	Wadowice	Plac Jana Pawła II	22	budynek mieszkalno-usługowy
199	Wadowice	Plac Jana Pawła II	23	budynek dawnej szkoły powszechnej męskiej, ob. Urząd Miejski
200	Wadowice	Plac Kościuszki	1	budynek mieszkalno-usługowy
201	Wadowice	Plac Kościuszki	2	budynek mieszkalno-usługowy
202	Wadowice	Plac Kościuszki	3	budynek mieszkalno-usługowy
203	Wadowice	Plac Kościuszki	4	budynek mieszkalno-usługowy

204	Wadowice	Plac Kościuszki	17	budynek mieszkalny
205	Wadowice	Plac Kościuszki	18	budynek mieszkalno-usługowy
206	Wadowice	Plac Kościuszki	21	budynek mieszkalno-usługowy
207	Wadowice	Plac Kościuszki	22	budynek mieszkalno-usługowy
208	Wadowice	Plac Kościuszki	23	budynek mieszkalno-usługowy
209	Wadowice	Plac Obrońców Westerplatte	1	budynek mieszkalno-usługowy
210	Wadowice	Plac Obrońców Westerplatte	3	budynek mieszkalno-usługowy
211	Wadowice	ul. Barska	3	budynek mieszkalny
212	Wadowice	ul. Barska	18	budynek mieszkalny
213	Wadowice	ul. Barska	19	budynek mieszkalny
214	Wadowice	ul. Barska	22	budynek mieszkalny
215	Wadowice	ul. Barska	24	budynek mieszkalny
216	Wadowice	ul. Barska	26	budynek mieszkalny
217	Wadowice	ul. Barska	30	budynek mieszkalny
218	Wadowice	ul. Batorego	6	budynek mieszkalny
219	Wadowice	ul. Batorego	7	budynek mieszkalny
220	Wadowice	ul. Batorego	8	budynek mieszkalny, ob. przedszkole
221	Wadowice	ul. Batorego	10	budynek mieszkalny
222	Wadowice	ul. Batorego	13	budynek mieszkalny
223	Wadowice	ul. Batorego	17	budynek mieszkalny
224	Wadowice	ul. Batorego	25	budynek mieszkalny
225	Wadowice	ul. Błonie	1	zespół dworski „Mikołaj” – dwór, czworaki, otoczenie, ob. Restauracja wraz z figurką św. Matki Boskiej
226	Wadowice	ul. Błonie	1	lamus dworski przy dworze „Mikołaj”
227	Wadowice	ul. Błonie	1	stajnie, oficyna dworska przy dworze „Mikołaj”
228	Wadowice	ul. Cicha	10	budynek produkcyjno-usługowy, ob. nieużytkowany
229	Wadowice	ul. Gimnazjalna	6	budynek mieszkalny
230	Wadowice	ul. Gimnazjalna	7	budynek mieszkalny
231	Wadowice	ul. Gimnazjalna	9	budynek mieszkalny
232	Wadowice	ul. Gimnazjalna	11	budynek mieszkalny
233	Wadowice	ul. Gimnazjalna	15	budynek mieszkalny
234	Wadowice	ul. Gimnazjalna	21	budynek mieszkalno-usługowy
235	Wadowice	ul. Gotowizna	15	budynek mieszkalny
236	Wadowice	ul. Gotowizna	24	budynek mieszkalny
237	Wadowice	ul. Gotowizna	31	budynek mieszkalny
238	Wadowice	ul. Gotowizna	41	budynek mieszkalny
239	Wadowice	ul. Gotowizna	43	budynek mieszkalny
240	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	1	budynek mieszkalny
241	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	5	budynek mieszkalny
242	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	6	budynek mieszkalny
243	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	7	budynek mieszkalny
244	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	9	budynek mieszkalny
245	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	10	budynek mieszkalny
246	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	12	budynek mieszkalny
247	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	13	budynek mieszkalny
248	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	14	budynek mieszkalny
249	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	15	budynek mieszkalny

250	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	17	budynek mieszkalny
251	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	18	budynek mieszkalny
252	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	19	budynek mieszkalny
253	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	22	budynek mieszkalny
254	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	24	budynek mieszkalny
255	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	29	budynek mieszkalny
256	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	36	budynek mieszkalny
257	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	38	budynek mieszkalny
258	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	46	budynek mieszkalny
259	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	58	budynek mieszkalny
260	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	66	budynek mieszkalny
261	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	72	budynek mieszkalny
262	Wadowice	ul. Jana Iwańskiego	80	budynek mieszkalny i stodoła
263	Wadowice	ul. Karmelicka	25	budynek mieszkalny
264	Wadowice	ul. Karmelicka	26	budynek mieszkalny
265	Wadowice	ul. Karmelicka	27	budynek mieszkalny
266	Wadowice	ul. Karmelicka	30	budynek mieszkalny
267	Wadowice	ul. Karmelicka	37	budynek mieszkalny
268	Wadowice	ul. Karmelicka	45	budynek mieszkalny
269	Wadowice	ul. Karmelicka	49	budynek mieszkalny
270	Wadowice	ul. Karmelicka	58	willa „Janina”
271	Wadowice	ul. Karmelicka	63	budynek mieszkalny
272	Wadowice	ul. Karmelicka	78	budynek mieszkalny
273	Wadowice	ul. Konstytucji 3 maja	5	budynek mieszkalny
274	Wadowice	ul. Kościelna	1	budynek mieszkalno-usługowy
275	Wadowice	ul. Kościelna	3	budynek mieszkalno-usługowy
276	Wadowice	ul. Kościelna	4	Muzeum Miejskie
277	Wadowice	ul. Kościelna	5	budynek mieszkalno-usługowy
278	Wadowice	ul. Kościelna	6-6A	budynek mieszkalno-usługowy
279	Wadowice	ul. Kościelna	7	dom rodzinny Jana Pawła II – muzeum
280	Wadowice	ul. Krakowska	3	budynek i oficyna
281	Wadowice	ul. Krakowska	4	budynek mieszkalno-usługowy
282	Wadowice	ul. Krakowska	5	budynek mieszkalno-usługowy
283	Wadowice	ul. Krakowska	7	budynek mieszkalno-usługowy
284	Wadowice	ul. Krakowska	8	Czytelnia Mieszkańska, ob. budynek usługowy
285	Wadowice	ul. Krakowska	13	budynek mieszkalno-usługowy
286	Wadowice	ul. Krakowska	14	budynek mieszkalny
287	Wadowice	ul. Krakowska	16	budynek mieszkalny
288	Wadowice	ul. Krakowska	18	budynek mieszkalno-usługowy
289	Wadowice	ul. Krakowska	22	budynek mieszkalny
290	Wadowice	ul. Krakowska	25	budynek mieszkalny
291	Wadowice	ul. Krakowska	28	budynek mieszkalny
292	Wadowice	ul. Krakowska	29	budynek mieszkalny
293	Wadowice	ul. Krasieńskiego	1	budynek mieszkalny
294	Wadowice	ul. Krasieńskiego	3/5	budynek mieszkalny
295	Wadowice	ul. Krasieńskiego	4	budynek mieszkalny
296	Wadowice	ul. Krasieńskiego	12	budynek mieszkalny
297	Wadowice	ul. Krasieńskiego	14	budynek mieszkalny
298	Wadowice	ul. Krótka	1	budynek mieszkalny
299	Wadowice	ul. Legionów	5	budynek mieszkalny
300	Wadowice	ul. Legionów	11	Państwowa Szkoła Muzyczna I

				i II stopnia
301	Wadowice	ul. Legionów	15	budynek mieszkalny
302	Wadowice	ul. Legionów	17	budynek mieszkalno-usługowy
303	Wadowice	ul. Legionów	19	budynek mieszkalno-usługowy
304	Wadowice	ul. Legionów	25	budynek mieszkalny
305	Wadowice	ul. Legionów	naprzeciwko nr 35	Zakład Produkcji Tektury, ob. budynek usługowy
306	Wadowice	ul. Lwowska	2	budynek mieszkalno-usługowy
307	Wadowice	ul. Lwowska	3	budynek mieszkalno-usługowy
308	Wadowice	ul. Lwowska	8	budynek mieszkalno-usługowy
309	Wadowice	ul. Lwowska	9	budynek usługowo-administracyjny
310	Wadowice	ul. Lwowska	13	policja
311	Wadowice	ul. Lwowska	przy nr 16	budynek usługowy
312	Wadowice	ul. Lwowska	16	budynek mieszkalno-usługowy
313	Wadowice	ul. Lwowska	18	budynek mieszkalno-usługowy
314	Wadowice	ul. Lwowska	19	budynek mieszkalno-usługowy
315	Wadowice	ul. Lwowska	20	budynek usługowy – bank
316	Wadowice	ul. Lwowska	21	budynek mieszkalno-usługowy
317	Wadowice	ul. Lwowska	24	Zespół Szkół Ekonomicznych, ob. przedszkole, biblioteka
318	Wadowice	ul. Lwowska	26	budynek mieszkalno-usługowy
319	Wadowice	ul. Lwowska	28	budynek mieszkalno-usługowy
320	Wadowice	ul. Lwowska	33	budynek mieszkalno-usługowy
321	Wadowice	ul. Lwowska	34	budynek mieszkalno-usługowy
322	Wadowice	ul. Lwowska	37	budynek mieszkalno-usługowy
323	Wadowice	ul. Lwowska	39	budynek mieszkalno-usługowy
324	Wadowice	ul. Lwowska	40	budynek dawnych koszar wojskowych, pomnik żołnierzy 12 Pułku Piechoty, otoczenie
325	Wadowice	ul. Lwowska	41	budynek mieszkalny
326	Wadowice	ul. Lwowska	42	budynek mieszkalno-usługowy
327	Wadowice	ul. Lwowska	43	budynek mieszkalno-usługowy
328	Wadowice	ul. Lwowska	44	budynek mieszkalny
329	Wadowice	ul. Lwowska	45	budynek mieszkalny
330	Wadowice	ul. Lwowska	49	budynek mieszkalno-usługowy
331	Wadowice	ul. Lwowska	52	budynek mieszkalny
332	Wadowice	ul. Lwowska	54-56	budynek mieszkalny
333	Wadowice	ul. Lwowska	63	budynek mieszkalny
334	Wadowice	ul. Lwowska	72	budynek mieszkalny
335	Wadowice	ul. Lwowska	73	budynek mieszkalny
336	Wadowice	ul. Lwowska	74	budynek mieszkalny
337	Wadowice	ul. Lwowska	75	budynek mieszkalny
338	Wadowice	ul. Łazówka	19	budynek mieszkalny
339	Wadowice	ul. Łazówka	53	budynek mieszkalny
340	Wadowice	ul. Jana Matejki	14	budynek mieszkalny
341	Wadowice	ul. Mickiewicza	3	budynek mieszkalno-usługowy
342	Wadowice	ul. Mickiewicza	4	budynek mieszkalno-usługowy
343	Wadowice	ul. Mickiewicza	5	budynek mieszkalno-usługowy
344	Wadowice	ul. Mickiewicza	7	budynek mieszkalno-usługowy
345	Wadowice	ul. Mickiewicza	11	budynek mieszkalno-usługowy
346	Wadowice	ul. Mickiewicza	12	budynek mieszkalny
347	Wadowice	ul. Mickiewicza	14	budynek mieszkalno-usługowy

348	Wadowice	ul. Mickiewicza	15	budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy
349	Wadowice	ul. Mickiewicza	16	I Liceum Ogólnokształcące im. Marcina Wadowity
350	Wadowice	ul. Mickiewicza	18	budynek mieszkalny
351	Wadowice	ul. Mickiewicza	19	budynek mieszkalno-usługowy
352	Wadowice	ul. Mickiewicza	22	budynek mieszkalny
353	Wadowice	ul. Mickiewicza	23	przedszkole garnizonowe, ob. budynek mieszkalny
354	Wadowice	ul. Mickiewicza	36	budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy
355	Wadowice	ul. Mickiewicza	61	budynek mieszkalny
356	Wadowice	ul. Mickiewicza	65	budynek mieszkalny
357	Wadowice	ul. Młyńska	84	budynek mieszkalny
358	Wadowice	ul. Nadbrzeźna	10	budynek mieszkalny
359	Wadowice	ul. Niwy	5	budynek mieszkalny
360	Wadowice	ul. Niwy	28	budynek mieszkalny
361	Wadowice	ul. Piaskowa	1	budynek mieszkalno-usługowy
362	Wadowice	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego	8	budynek mieszkalny przy dworcu PKP
363	Wadowice	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego	10	budynek dworca PKP
364	Wadowice	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego	15	budynek mieszkalny
365	Wadowice	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego	25	Zakład przemysłu Cukierniczego
366	Wadowice	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego	31	budynek mieszkalny
367	Wadowice	ul. Generała Pułaskiego	12	budynek mieszkalny
368	Wadowice	ul. Generała Pułaskiego	16	budynek mieszkalny
369	Wadowice	ul. Sienkiewicza	3	budynek mieszkalny
370	Wadowice	ul. Sienkiewicza	9	Zespół Szkół Publicznych Nr 3
371	Wadowice	ul. Sienkiewicza	15	budynek mieszkalny i bank
372	Wadowice	ul. Sienkiewicza	16	budynek mieszkalny
373	Wadowice	ul. Sienkiewicza	17	budynek mieszkalny
374	Wadowice	ul. Sienkiewicza	19	budynek mieszkalny
375	Wadowice	ul. Sienkiewicza	23	budynek mieszkalny
376	Wadowice	ul. Sienkiewicza	24	budynek mieszkalno-usługowy
377	Wadowice	ul. Sienkiewicza	25	budynek mieszkalny
378	Wadowice	ul. Sienkiewicza	27	budynek mieszkalno-usługowy
379	Wadowice	ul. Sienkiewicza	36	budynek mieszkalny
380	Wadowice	ul. Sienkiewicza	44	budynek i oficyna
381	Wadowice	ul. Sienkiewicza	46	budynek mieszkalny
382	Wadowice	ul. Sienkiewicza	54	budynek mieszkalny
383	Wadowice	ul. Słowackiego	6	budynek mieszkalny
384	Wadowice	ul. Słowackiego	7	budynek mieszkalny
385	Wadowice	ul. Słowackiego	10	budynek mieszkalny
386	Wadowice	ul. Słowackiego	18	budynek mieszkalny
387	Wadowice	ul. Słowackiego	20	budynek mieszkalny
388	Wadowice	ul. Słowackiego	26	budynek mieszkalny
389	Wadowice	ul. Słowackiego	36	budynek mieszkalny
390	Wadowice	ul. Spadzista	7	budynek mieszkalny

391	Wadowice	ul. Sportowców	16	budynek mieszkalny
392	Wadowice	ul. Szpitalna	2	budynek mieszkalno-usługowy
393	Wadowice	ul. Tatrzańska	20	budynek mieszkalny
394	Wadowice	ul. Teatralna	1	Wadowickie Centrum Kultury
395	Wadowice	ul. Trybunalska	1	budynek mieszkalno-usługowy
396	Wadowice	ul. Trybunalska	10	budynek mieszkalny
397	Wadowice	ul. Trybunalska	12	budynek mieszkalno-usługowy
398	Wadowice	ul. M. Wadowity	15	budynek mieszkalny i przedszkole
399	Wadowice	ul. M. Wadowity	17	budynek mieszkalny
400	Wadowice	ul. M. Wadowity	18	budynek mieszkalny
401	Wadowice	ul. M. Wadowity	20	budynek mieszkalny
402	Wadowice	ul. Wojska Polskiego	17	koszary „chocimskie”
403	Wadowice	ul. Wojska Polskiego	25	budynek mieszkalny
404	Wadowice	ul. Wojska Polskiego	51	budynek mieszkalny
405	Wadowice	ul. Wojska Polskiego	53	młyn
406	Wadowice	ul. Emilii i Karola Wojtyłów	7	budynek mieszkalny
407	Wadowice	ul. Emilii i Karola Wojtyłów	13	budynek mieszkalny
408	Wadowice	ul. Emilii i Karola Wojtyłów	20	budynek mieszkalny
409	Wadowice	ul. Emilii i Karola Wojtyłów	24	budynek usługowy
410	Wadowice	ul. Zatorska	1	budynek mieszkalno-usługowy
411	Wadowice	ul. Zatorska	3	budynek mieszkalno-usługowy
412	Wadowice	ul. Zatorska	4	budynek mieszkalno-usługowy
413	Wadowice	ul. Zatorska	5	budynek mieszkalno-usługowy
414	Wadowice	ul. Zatorska	8	budynek mieszkalno-usługowy
415	Wadowice	ul. Zatorska	12	budynek mieszkalno-usługowy
416	Wadowice	ul. Zatorska	14	budynek mieszkalno-usługowy
417	Wadowice	ul. Zatorska	18	budynek mieszkalno-usługowy
418	Wadowice	ul. Zatorska	19	budynek mieszkalno-usługowy
419	Wadowice	ul. Zatorska	22	budynek mieszkalno-usługowy
420	Wadowice	ul. Zatorska	28	budynek mieszkalny
421	Wadowice	ul. Zegadłowicza	18	budynek mieszkalny
422	Wadowice	ul. Zegadłowicza	20	budynek mieszkalny
423	Wadowice	ul. Zegadłowicza	35	budynek mieszkalno-usługowy
424	Wadowice	ul. Zegadłowicza	42	budynek mieszkalny
425	Wadowice	ul. Źródłana	17	budynek mieszkalny
426	Wadowice	ul. Źwirki i Wigury	4	budynek mieszkalno-usługowy
427	Wadowice	ul. Źwirki i Wigury	5	budynek mieszkalno-usługowy
428	Wadowice	ul. Źwirki i Wigury	7-9	zespół budynków Sądu Rejonowego
429	Wadowice	ul. Źwirki i Wigury	10	budynek mieszkalny
430	Wysoka			kościół parafialny pw. św. Józefa i Marii Magdaleny
431	Wysoka		naprzeciwko nr 14	kapliczka słupowa św. Józefa
432	Wysoka		przy nr 210	kapliczka słupowa św. Antoniego
433	Wysoka		przy nr 239	kapliczka słupowa
434	Wysoka		183	zabudowania mieszkalne przy dworze
435	Wysoka		238	budynek mieszkalny i stodoła
436	Zawadka		obok nr 63A	kapliczka św. Jana Nepomucena

*obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Wadowice

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NUMER OBSZARU AZP	NUMER STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NUMER STANOWISKA NA OBSZARZE
1	Wysoka	105-53	1	8
2	Babica	105-53	1	9
3	Chocznia	106-52	11	1
4	Chocznia	106-52	12	2
5	Chocznia	106-52	13	3
6	Chocznia	106-52	14	4
7	Chocznia	106-52	15	5
8	Chocznia	106-52	16	6
9	Wadowice	106-52	1	7
10	Wadowice	106-52	2	8
11	Jaroszowice	106-52	8	9
12	Klecza Dolna	106-52	1	10
13	Klecza Dolna	106-52	2	11
14	Klecza Dolna	106-52	3	12
15	Klecza Dolna	106-52	4	13
16	Roków	106-52	1	14
17	Wadowice	106-52	3	15
18	Klecza Dolna	106-53	1	1
19	Klecza Górna	106-53	1	2
20	Barwałd Dolny	106-53	1	3
21	Chocznia	106-51	1	33
22	Chocznia	107-51	17	8
23	Ponikiew	107-52	1	1
24	Chocznia	107-52	2	2
25	Chocznia	107-52	3	3
26	Chocznia	107-52	4	4
27	Chocznia	107-52	5	5
28	Chocznia	107-52	6	6
29	Chocznia	107-52	7	7
30	Ponikiew	107-52	2	8
31	Chocznia	107-52	8	9
32	Chocznia	107-52	9	10
33	Chocznia	107-52	10	11
34	Ponikiew	107-52	3	12
35	Zawadka	107-52	1	13
36	Ponikiew	107-52	4	14
37	Ponikiew	107-52	5	15
38	Ponikiew	107-52	6	16
39	Ponikiew	107-52	7	17
40	Ponikiew	107-52	8	18
41	Zawadka	107-52	2	19
42	Zawadka	107-52	3	22
43	Gorzeń Górny	107-52	2	23
44	Ponikiew	107-52	9	27
45	Gorzeń Górny	107-52	3	30
46	Gorzeń Górny	107-52	4	32

47	Gorzeń Górny	107-52	5	34
48	Gorzeń Górny	107-52	6	37
49	Gorzeń Górny	107-52	1	39
50	Jaroszowice	107-52	1	41
51	Jaroszowice	107-52	2	45
52	Jaroszowice	107-52	3	47
53	Jaroszowice	107-52	4	48
54	Jaroszowice	107-52	5	59
55	Jaroszowice	107-52	6	61
56	Jaroszowice	107-52	7	64